

РЕЗЕРВАТ УВАЦ Д.О.О.

**ПЛАН УПРАВЉАЊА
СПЕЦИЈАЛНИМ РЕЗЕРВАТОМ ПРИРОДЕ „УВАЦ“
2025-2034.ГОДИНЕ**

Фебруар 2025.године

Садржај

Уводна реч.....	3
Основни подаци о СРП „Увац“	4
Увод.....	5
Законодавни и административни оквир.....	6
Историјат заштите.....	8
Управљање и организациона структура предузећа.....	11
1 Приказ главних природних и створених вредности, као и природних ресурса.....	13
2 Оцена стања животне средине заштићеног подручја.....	37
3 Преглед конкретних активности, делатности и процеса који представљају фактор угрожавања заштићеног подручја.....	38
4 Дугорочни циљеви заштите, очувања, унапређења и одрживог развоја.....	42
5 Анализа и оцена за остваривање циљева.....	44
6 Приоритетне активности и мере на заштити, одржавању, праћењу стања и унапређењу природних и створених вредности.....	48
7 Приоритетни задаци научно-истраживачког и образовног рада.....	54
8 Планиране активности на одрживом коришћењу природних вредности, развоју и уређењу простора.....	55
9 Просторна идентификација планских намена и режима коришћења земљишта.....	64
10 Активности на промоцији вредности заштићеног подручја.....	71
11 Студијска (истраживачка), програмска, планска и пројектна документација потребна за спровођење циљева и активности.....	72
12 Облици сарадње и партнерства са локалним становништвом и другим заинтересованим странама.....	73
13 Активности и мере на спровођењу плана са динамиком и субјектима реализације плана управљања и начин оцене успешности његове примене.....	75
14 Финансијска средства и материјалне претпоставке за извршавање поверених послова у управљању заштићеним подручјем и извори финансирања.....	88

Уводна реч

План управљања Специјалним резерватом природе „Увац“ за период од 2025.године до 2034.године је припремљен на начин да уважава достигнућа која су остварена у претходним годинама, а истовремено узима у обзир и све оне захтеве које доносе измене и проширење граница заштићеног подручја, увођење три режима заштите, као и савремени трендови који су подједнако везани за заштиту животне средине, очување и развој стечених вредности, као и тежњу да се очувају и развију локалне заједнице на принципима одрживог развоја.

У фази планирања смо потпуно били свесни значаја управљача у вршењу поверених послова, као и изазова са којима се службе и запослени у Резервату „Увац“ свакодневно суочавају. Такође постојала је јасна идеја о потреби за даљим развојем сарадње са свим другим заинтересованим странама, које су везане за подручје, као и за потребом свакодневне едукације и информисања шире заједнице, а посебно младих.

Научно-истраживачке активности су доследно спровођене у претходним годинама, уважавајући специфичност подручја и веома разноврстан биодиверзитет, који чине различита станишта, као и богата флора и фауна. Приликом израде плана и тај сегмент је узет у обзир и поред већ успостављених активности, планирано је низ нових, као на пример она везана за мониторинг дневних лептира који живе у подручју.

Посебна пажња је посвећена и даљем очувању и унапређењу створених вредности самог подручја, уважавајући и чињеницу да се подручје налази на територији две општине, као и да постојеће наслеђе, уз природне вредности, чине ово подручје атрактивним за посету све већег броја туриста. Свесни чињенице да развој туризма и неких других економских делатности (електропривреда, експлоатација минералних сировина и руда...) доноси и ризике од конфликта између тих активности и заштите, планирали смо даље унапређење капацитета управљача и локалне заједнице, као и међусобног дијалога, а који треба да резултира са одрживим развојем подручја, који је у потпуном сагласју са заштитом природе.

На крају треба рећи, да изражавамо веру да ћемо реализацијом Плана још једном доказати да смо сви заједно достојни поверене улоге, и да ће наше активности допринети да и у будућности СРП „Увац“ буде место суживота природе и човека, место које ће чинити богатијим посетиоце који су имали прилике да га упознају, а да ће вест о лепоти подручја ношена крилима белоглавог супа бити распрострањена на све четири стране света и хиљадама километара далеко од његовог и нашег Увца.

Основни подаци о СРП „Увац“

Основни подаци

Информације о заштићеном природном добру	
Назив заштићеног подручја	Специјални резерват природе „Увац“
Категорија заштићеног подручја	I категорија - Заштићено подручје међународног, националног односно изузетног значаја
Акт о проглашењу	Уредба о проглашењу Специјалног резервата природе „Увац“: 14/2024-14 (2024)
Режими заштите	Режими заштите I, II и III степена
Површина	11.845 хектара
IUCN категорија	Категорија IV – подручје управљања стаништем или врстом
Међународни статус	Налази на листи „Важних станишта птица у Европи“ (Important Bird Area in Europe, BirdLife 2000 под називом „Увац – Милешевка“ – YU 21 SE).
Информације о управљачу	
Управљач	Друштво с ограниченом одговорношћу „Резерват Увац“
Адреса	Трг војводе Петра Бојовића 3, Нова Варош
Телефон	+ 381 33 64 198
Интернет сајт	www.uvac.org.rs
E-mail	office@uvac.org.rs

Увод

План управљања Специјалним резерватом природе „Увац“ за период 2023.-2032.године израђен је на основу чланова 51. до 54. Закона о заштити природе ("Службени гласник РС" бр.36/2009, 88/2010, 91/10, 14/2016, 95/2018 – др. Закон и 71/2021) и на основу Уредбу о проглашењу СРП "Увац", а у складу са прибављеним Решењем о условима заштите природе број 002993043 2024 14850 004 002 501 100 од 27.11.2024.године Министарства заштите животне средине и прибављеним водним условима Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, Републичка дирекција за воде (водни услови број 002450522 2024 14843 001 001 325 024 од 25.12.2024. године).

План управљања доноси Управљач на период од десет година и њиме су дефинисани циљеви на очувању, унапређењу, одрживом коришћењу и приказивању природних и других вредности Специјалног резервата природе „Увац“. План управљања Управљач доставља Министарству заштите животне средине који даје сагласност на исти након прибављених мишљења надлежних министарстава.

У складу са задатим циљевима, планиране су и активности на заштити природних и културно-историјских вредности, спречавању активности које могу нарушити својства заштићеног подручја, заштити и унапређењу стања, одрживом коришћењу природних ресурса, у научно–истраживачкој и културно образовној делатности, презентацији и популаризацији вредности, уређењу подручја и изградњи објеката, те успостављању и развоју туристичких, рекреативних, образовних и других развојних функција Специјалног резервата природе „Увац“.

Активности дефинисане Планом управљања Специјалним резерватом природе „Увац“ за период 2025.-2034.године, детаљније се разрађују кроз мере и оперативне активности у годишњим програмима управљања.

Законодавни и административни оквир

Специјални резерват природе „Увац“ као добро од општег интереса за Републику Србију ужива посебну заштиту у складу са Законом о заштити природе („Службени гласник РС“ бр.36/09, 88/10, 91/10, 14/16, 95/18 – др. Закон и 71/21). На основу члана 41а став 2. наведеног закона, Влада РС је фебруара месеца 2024 године донела Уредбу о проглашењу Специјалног резервата природе „Увац“ ("Службени гласник РС", број 14 од 23. фебруара 2024.). Ступањем на снагу наведене Уредбе престале су да важе одредбе раније донешених Уредби о заштити. Уредбом су у одређеним деловима измењене границе заштићеног подручја и незнатно је повећана површина под заштитом (са 11.750,26 хектара на 11.845 хектара).

Према овој уредби, Специјални резерват природе „Увац“ се ставља под заштиту као подручје I категорије, односно од изузетног значаја, у циљу заштите и очувања, атрактивних, спектакуларних морфолошких особености овог подручја и заштите и очувања колоније белоглавог супа (*Gyps fulvus*) - једне од најређих врста лешинара, што овом подручју даје посебност која га издваја од суседних крајева Србије. Уредбом су дефинисани циљеви, вредности, површина, границе и режими заштите, управљање и одрживо коришћење заштићеног подручја, заштита и очување природе, биолошке, геолошке и предеоне разноврсности као дела животне средине и дефинисана је категорија заштићеног подручја, начин управљања и основни документи за управљање. На основу наведене Уредбе, управљање Специјалним резерватом природе „Увац“ је поново поверено Привредном друштву Резерват „Увац“ д.о.о. из Нове Вароши.

У Специјалном резервату природе „Увац“, заштита, управљање коришћење и унапређење спроводе се на основу Плана управљања. Израда Плана управљања заштићеним подручјем прописана је чланом 51-54 Закона о заштити природе. План управљања доноси Скупштина Резерват Увац д.о.о., а сагласност на исти даје Министарство заштите животне средине након прибављених мишљења надлежних министарстава. План се доноси за раздобље од 10 година. План управљања спроводи се кроз годишње програме и планове заштите и очувања заштићеног подручја.

Правила за спровођење режима заштите Специјалног резервата природе "Увац" су дефинисана Правилником о унутрашњем реду и чуварској служби (на који сагласност даје Министарство заштите животне средине) којим се нарочито одређује:

- начин на који ће се понашати посетиоци, власници и корисници непокретности при кретању, боравку и обављању посла на заштићеном подручју;
- места, површине и објекти у којима се ограничава кретање или забрањује и ограничава обављање одређених радњи, као и трајање тих мера, а посебно места где се белоглави суп гнезди и прихрањује;

- биљне и животињске врсте које је забрањено уништавати, оштећивати или узнемиравати, као и врсте чије је коришћење, тј. брање, сакупљање и излов ограничено;
- подручја природних рибљих плодишта, услови спортског риболова и дозвољеног излова риба, риболовне воде чије је коришћење забрањено или ограничено, у складу са законом;
- начин сарадње с физичким и правним лицима који по различитом основу користе или су заинтересовани за коришћење заштићеног подручја;
- услови заштите приликом научних истраживања и образовних активности;
- места и услови за одлагање отпада, начин одржавања уредности и чистоће заштићеног подручја;
- начин и организација чувања, опрема и средства неопходна за чување и одржавање.

Стратешки оквир за израду Плана управљања представљају и опредељења садржана у следећим документима:

- Закон о Просторном плану Републике Србије од 2010-2020 ("Службени гласник РС" бр.88/10);
- Закон о заштити природе ("Службени гласник РС" бр.36/2009, 88/2010, 91/10, 14/2016, 95/2018 и 71/2021);
- Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда ("Службени гласник РС", бр. 128/2014 и 95/2018);
- Закон о шумама ("Сл. гл. РС", број 30/2010, 93/2012, 89/2015 и 95/2018);
- Закон о заштити животне средине ("Сл.гл. РС" бр. 135/2004, 36/2009, 72/2009, 43/2011, 14/2016, 76/ 2018, 95/2018 и 94/2024);
- Закон о водама (Сл.гл. РС бр. 30/2010,93/2012, 101/2016 и 95/2018);
- Закон о рударству и геолошким истраживањима ("Сл.гл. РС" бр. 101/15, 95/2018 и 40/2021.);
- Закон о планирању и изградњи ("Сл. гл. РС", бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС и 24/2011, 121/2012, 42/2013-одлука УС, 50/2013- одлука УС, 98/2013-одлука УС,132/2014,145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019, 9/2020, 52/2021 и 62/2023);
- Закон о накнадама за коришћење јавних добара ("Сл. гласник РС", бр. 95/2018, 49/2019 и 92/2023.);
- Закон о дивљачи и ловству ("Сл.гл. РС" бр. 18/2010, 95/2018 и 92/2023);
- Закон о туризму („Сл.гласник РС“, бр. 17/2019);
- Закон о потврђивању Конвенције о биолошкој разноврсности („Сл.лист СРЈ, Међународни уговори",бр.11/2001);
- Закон о потврђивању Конвенције о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта („Сл. гласник РС - Међународни уговори", бр. 102/2007);

- Уредба о утврђивању Просторног плана подручја посебне намене Специјалног резервата природе „Увац“ („Сл.гласник РС“, бр. 83/2010);
- Студија заштите Специјалног резервата природе „Увац“ (јануар 2024);
- Уредба о проглашењу Специјалног резервата природе „Увац“ ("Сл. гласник РС" бр. 14/2024);
- Правилник о проглашењу и заштити заштићених и строго заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Сл. гласник РС", број 5/2010, 47/2011,32/2016 и 98/2016);
- Правилник о критеријумима за издвајање типова станишта, о типовима станишта, осетљивим, угроженим, ретким и за заштиту приоритетним типовима станишта и о мерама заштите за њихово очување („Сл. гласник РС“35/2010);
- Уредба о еколошкој мрежи („Сл. гласник РС“ 102/10);
- Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара („Сл. гласник РС“бр.33/12).

Историјат заштите

Активности на истраживању и заштити колоније белоглавог супа и других природних и културно историјских вредности у долини и сливу Увца трају скоро пет деценија.

Заштита колоније белоглавог супа је у клисури Увца први пут успостављена 1971. године решењем СО Нова Варош, на основу тадашњег Закона о заштити природе (из 1965. године), под именом Строги природни резерват „Павловића брод“, на површини од 267,5 хектара.

Влада Републике Србије донела је 1995. године Уредбу о заштити Специјалног резервата природе „Клисура реке Увац“ (“Службени гласник РС”, број 50/95) којом је део долине реке Увац, површине 2.718 хектара, стављен под заштиту као специјални резерват природе и утврђен за заштићено природно добро од изузетног значаја, односно I категорије. Главни циљ заштите био је очување станишта и популације белоглавог супа (*Gyps fulvus Habl*) - ретке врсте птице лешинара, као и очување других природних реткости и геоморфолошких феномена. Тиме је проширена и подигнута на виши ниво заштита овог подручја. На заштићеном подручју установљен је режим заштите II степена, којим су утврђене опште забране на целом подручју, као и нужне и пожељне активности на очувању и унапређењу стања природних вредности, и посебне забране за сваку од четири издвојене зоне на подручју специјалног резервата природе. Старање о заштићеном природном добру поверено је Фонду за заштиту птица грабљивица „Белоглави суп“ из Нове Вароши који је те послове, а пре свега прихрану супова, чуварски надзор и газдовање риболовним водама, успешно обављао без обзира на скромне материјално-финансијске и кадровске услове.

На седници Владе од 23. марта 2006. године донета је нова уредба о заштити подручја долине Увца као специјалног резервата природе под именом „Увац“ („Службени гласник РС“, број 25/06), на површини од 7.543 хектара. Уредбом је потврђен статус Фонда за заштиту птица грабљивица „Белоглави суп“ из Нове Вароши као стараоца ново заштићеног подручја.

На седници Владе одржаној 7. децембра 2006. године донета је Уредба о изменама и допунама Уредбе о заштити Специјалног резервата природе „Увац“ („Службени гласник РС“, број 110/06) којом су учињене две кључне промене постојећег акта о заштити: одређена је заштитна зона СРП „Увац“ и утврђен нови управљач/старалац заштићеног природног добра. Заштитна зона је обухватала простор слива реке Увац око заштићеног подручја Специјалног резервата природе „Увац“ узводно од профила бране водоакмулације „Радоиња“ на деловима територије општина Нова Варош, Сјеница, Пријепоље и Ивањица а њена граница пружала се површинском вододелницом споменутог слива. У заштитној зони се нису могли обављати радови и активности са неповољним утицајем на природне вредности животне средине, а пре свега биљног и животињског света, вода и предела. У погледу обавеза управљања и старања, Специјални резерват природе „Увац“ и заштитна зона су чинили јединствено заштићено природно добро. Главни разлози за измену Уредбе о заштити Специјалног резервата природе „Увац“ били су обезбеђење интегралне заштите резервата и простора у ширем окружењу као јединствене природне и функционалне целине и стварање успешније организације управљања овим заштићеним природним добром. Управљање Специјалним резерватом природе „Увац“ и заштитном зоном су поверени Друштву с ограниченом одговорношћу Резерват „Увац“ са седиштем у Новој Вароши које је основала Влада РС.

У априлу 2023. године Влада РС је донела Уредбу о проглашењу Специјалног резервата природе „Увац“ ("Сл. гласник РС", бр. 27/2023.). Овом уредбом су проширене граница заштићеног подручја (са 7.543 хектара на 11.750,26 хектара) и утврђени су нови режими заштите (I,II и III степен). На основу наведене Уредбе, управљање Специјалним резерватом природе „Увац“ је поново поверено Привредном друштву Резерват „Увац“ д.о.о. из Нове Вароши.

У фебруару 2024. године, Влада РС је донела Уредбу о проглашењу Специјалног резервата природе „Увац“ ("Сл. гласник РС", број 14/2024.) на основу стручне основе (Студија заштите СРП "Увац") коју је израдио Завод за заштиту природе Србије. Уредбом су у одређеним деловима измењене границе заштићеног подручја и незнатно је повећана површина под заштитом (са 11.750,26 хектара на 11.845 хектара). Уредбом су такође утврђени режими заштите (I,II и III степен) и управљање Специјалним резерватом природе „Увац“ је поново поверено Привредном друштву Резерват „Увац“ д.о.о. из Нове Вароши.

Историјат заштите

ВРСТА И НАЗИВ ЗАШТИЂЕНОГ ПОДРУЧЈА	АКТ И ГОДИНА УСТАНОВЉЕЊА, ПРАВНИ ОСНОВ	ПОВРШИНА РЕЗЕРВАТА (ha)	ЗАШТИТНА ЗОНА, ПОВРШИНА	УПРАВЉАЧ
Строги природни резерват „Павловића брод“	Решење СО Нова Варош, 1971.	267	Није одређена	Није одређен
Специјални резерват природе „Клисура реке Увац“	Уредба Владе, 1995	2.718	Није одређена	Фонд за заштиту птица грабљивица „Белоглави суп“, Нова Варош
Специјални резерват природе „Увац“	Уредба Владе, март 2006	7.543	Није одређена	Фонд за заштиту птица грабљивица „Белоглави суп“, Нова Варош
Специјални резерват природе „Увац“ са заштитном зоном	Уредба о изменама и допунама уредбе Владе из марта 2006	7.543	113.000	Резерват Увац д.о.о, Нова Варош
Специјални резерват природе „Увац“	Уредба Владе, април 2023	11.750,26	Није одређена	Резерват Увац д.о.о, Нова Варош
Специјални резерват природе „Увац“	Уредба Владе, фебруар 2024	11.845	Није одређена	Резерват Увац д.о.о, Нова Варош

Управљање и организациона структура предузећа

Резерват „Увац“ д.о.о. је друштво с ограниченом одговорношћу основано Одлуком Владе РС („Службени гласник РС”, број 110/06 и 33/2017), ради управљања, односно старања о Специјалном резервату природе „Увац”. Оснивач Друштва је Република Србија, за коју оснивачка права врши Влада. Друштво има својство правног лица и послује под пословним именом: Друштво с ограниченом одговорношћу Резерват „Увац” (у даљем тексту: Резерват „Увац“ д.о.о.). Седиште Друштва је у Новој Вароши.

У обављању законом утврђених послова управљања заштићеним подручјем, Управљач је овлашћен и дужан да:

- организује чуварску службу;
- обележи заштићено подручје и подручје заштитне зоне;
- донесе план управљања, годишњи програм управљања и акт о унутрашњем реду и чуварској служби;
- води евиденције о природним вредностима и људским активностима;
- обавештава кориснике заштићеног подручја и заштитне зоне о могућностима за обављање радова и активности;
- учествује у поступку утврђивања накнаде за ускраћивање или ограничавање права коришћења;
- издаје сагласности и одобрења;
- прати стање и води евиденције о природним вредностима, непокретностима и људским активностима;
- утврђује и наплаћује накнаде за коришћење заштићеног подручја.

Претежна делатност Резервата „Увац“ д.о.о. је управљање специјалним резерватом природе „Увац“, а поред ове делатности, Резерват „Увац“ д.о.о. обавља и следеће делатности:

- управљање риболовним водама рибарског подручја „Увац“,
- превоз путника унутрашњим пловним путевима,
- превоз терета унутрашњим пловним путевима,
- услужне делатности у воденом саобраћају,
- други послови одређени Статутом.

Органи предузећа су:

- скупштина (3 члана које именује Влада РС)
- директор

Према постојећој систематизацији предузеће је организовано у 3 сектора:

- сектор руковођења и управљања:
  - директор,
  - руководилац пројеката.

- сектор нормативно – правних и књиговодствено - рачуноводствених послова:
  - саветник за нормативно – правне послове,
  - књиговођа,
  - секретар.
- сектор заштите и надзора:
  - управник резервата,
  - управник рибарског подручја,
  - руководилац чуварске службе,
  - координатор рибочуварске службе,
  - координатор за послове туризма,
  - координатор за возни и пловни парк и рад хранилишта,
  - чувар заштићеног подручја,
  - рибочувар,
  - помоћни радник.

У Резерват „Увац“ д.о.о. тренутно је запослено 14 стално запослених лица (4 лица запослена у управи: директор, саветник за нормативно – правне послове, књиговођа и секретар и 10 лица на пословима заштите и надзора: 7 (седам) чувара заштићеног подручја, 2 (два) рибочувара и управник рибарског подручја/руководилац чуварске службе који врши, организује и спроводи надзор над заштићеним подручјем).

Резерват „Увац“ д.о.о. у свом власништву има 10 возила (5 теретних/теренских возила, 5 путничка возила), 13 пловила (3 катамарана, 4 патролна чамца/глисера, 2 туристичка чамца и 4 чамса са тендом), 17 ванбродских мотора за пловила, 1 специјализовану приколицу за превоз хране за орлове, 4 лаке приколице, хладњачу за дубинско замрзавање ради обезбеђивања залиха хране орловима, замрзивач за одлагање угинулих птица до добијања инструкција о даљем поступању, 3 велика жичана кавеза - волијере за смештај повређених птица и реализацију пројекта реинтродукције ишчезлих врста, покретну амбуланту за пружање прве помоћи повређеним птицама (и другим животињама), визиторски центар на Кокином Броду, инфо – пулт на Растокама, магацински простор за алат, санитарни контејнер на Растокама, 4 понтонска пристана за безбедно укрцавање путника на пловила итд.

1 Приказ главних природних и створених вредности, као и природних ресурса

1.1 Географски положај

Специјални резерват природе „Увац“ се налази у југозападној Србији, планинској области Динарске висеје која се са Пештерском висоравни често назива и „кровом Србије“. Специјални резерват природе „Увац“ обухвата део клисуре реке Увац и њених притока Вељушнице, Кладнице и Тисовице. Увац је десна притока Лима у оквиру Дринског слива и своју долину Усеца од Сјеничке котлине ка долини Лима. У оквиру долине Увца формиране су три вештачке акумулације: Радоињско, Златарско и Увачко (Сјеничко) језеро. Специјални резерват природе „Увац“ је укљештен између масива планина Златибор на северу, Чемернице и Јавора на истоку и југоистоку и Златара на западу и југозападу.

Специјални резерват природе „Увац“ се простире на територији општина Нова Варош и Сјеница. На територији општине Нова Варош обухвата катастарске општине: Радоиња, Негбина, Вранеша, Бурађа, Амзићи, Ојковица, Трудово, Тиква, Вилови, Дебеља, Горње Трудово, Штитково, Божетићи, Комарани, Акмачићи, Радијевићи, Буковик и Мишевићи. На територији општине Сјеница обухвата катастарске општине: Урсуне, Горње Лопиже, Доње Лопиже, Доње Горачиће, Дружниће, Крстац, Чедово и Кладница. Око 2/3 заштићеног подручја припада територији општине Нова Варош а око 1/3 територији општине Сјеница.

Географски положај:

Координате	WGS84/UTM пројекција		Географске	
Тачка	Y	X	E	N
E	401355	4822222	19° 46' 44" E	43° 32' 47" N
W	398344	4820294	19° 44' 31" E	43° 31' 43" N
N	421689	4804013	20° 1' 59" E	43° 23' 6" N
S	418813	4795529	19° 59' 56" E	43° 18' 30" N
C	411903	4810049	19° 54' 41" E	43° 26' 18" N

Специјални резерват природе „Увац“ се налази на око 260 km удаљености од Београда, 350 km од Новог Сада и око 500 km од Ниша.

Највиша надморска висина заштићеног подручја је 1322 m (врх Процијељ), а најнижа 750 m.

1.2 Рељеф и геонаслеђе

У геотектонском смислу предео Увца је простор Унутрашњих Динарида високо издигнут у оквиру Динарског планинског система са основним морфоструктурним елементима рељефа, планинама и секундарним неогеним басенима и серијом пространих флувио-денадуционих површи и великих речних долина. У литолошкој основи простора доминирају кречњаци у оквиру дијабаз-ројачке формације и тријаских стена и мање целине миоцених наслага. Дуготрајни процес општег тектонског издизања планинске висије са великим речним сливовима и јаким водотоковима условио је доминантно развој флувијалног или речног рељефа. Импресивна карстификација или развој крашког рељефа на овом простору је појава условљена пре свега дубоко усеченим речним долинама и високим положајем кречњака на планинама.

Геолошку подлогу чине претежно седиментне стене, али се на поједиим деловима налазе и метаморфне и магматске стене. Карактерише се интензивном тектогенезом током више фаза, али свој коначни изглед добија током алпске орогенезе (у периоду пре 30-20 милиона година). Током квартара, под утицајем егзогених фактора долази до формирања данашњег рељефа.

Специјални резерват природе „Увац“ је између осталог, стављен под заштиту због очувања, атрактивних, спектакуларних морфолошких особености овог подручја, а које су настале као резултат комплексног утицаја физичко-географских чинилаца, климатских прилика, али и тектонских и геоморфолошких чинилаца. У овом контексту основна морфолошка и предеона целина Увца је његова **импозантна кањонска долина** усечена од Сјеничке котлине на северозападу до морфолошки еквиваленте Златиборске површи између планина Муртенице, Чемернице и Јавора на једној страни и Златара на другој. Секундарно у односу на кањонску долину развијен је крашки процес са доминантним вртачама на површини терена и дугачким подземним флувио крашким пећинама од којих је Ушачки пећински систем један од најдужих у Србији.

Флувијални (речни) рељеф представљен је великом кањонском долином Увца и њених притока. Већ одредница „кањонска долина“ указује на основна обележја овог речног рељефа. То су пре свега импресивне, често вертикалне долирске стране, висине од 200-350 m и „оштре“ ивице горње контуре долина на местима где су усечене у кречњаке. Нижа долирска морфологија највећим делом је потопљена језерима и тако недоступна истраживању. Поред импозантне долине Увца, значајне су и клисуре њених бочних притока, где се истиче клисура Вељушнице једним делом усечена у карстификоване кречњаке средњег тријаса и клисуре Кладнице и Тисовице чији узводнији делови нису потопљени.

Посебна вредност и значај речног рељефа су **укљештени меандри Увца** који су развијени на четири локалитета, и то: у пределу Ушачког пећинског система, између Сјеничког и Златарског језера, у пределу узводно од Радоињског језера и у долини Тисовице. Јован Цвијић сматра да су ово наслеђени долински меандри настали на местима истицања или утицања реке из некадашњих језера. Својом бројношћу и изгледом у оквиру делимично потопљене речне долине сигурно су најимпресивнији облици рељефа овог типа у Србији. Укљештени меандри Увца налазе се у инвентару геоморфолошких објеката геонаслеђа Србије.

У оквиру крашког рељефа највреднији облици су велики **пећински системи**. Као најзначајнији издваја се Ушачки пећински систем. **Ушачки пећински систем** је до скоро био најдужи у Србији, али је са новијим спелеолошким истраживањима сада на трећем месту иза Лазареве (Злотске) и Церјанске пећине. Својом величином и генетском сложеностју сигурно је значајна темељна вредност резервата Увац. Пећински систем се састоји од две повезане пећине и једне јаме, укупне дужине подземних канала од 6.185m, са четири улаза (Љешевић, 1982).

Морфолошке целине пећинског система чине **Ушачка пећина, јама Бездана и Ледена пећина**. Систем представља један од најрепрезентативнијих примера настанка и развоја пећине тунелског типа ерозијом транзитних вода у изолованом красу, што је једна од општих карактеристика краса Србије. Овоме треба додати и друге вредности пећинског система у смислу депоноване сиге, палеонтолошких и биоспелеолошких вредности.

Тубића пећина (1.919 m) и **Баждарска пећина** (617 m) су спелеолошки објекти сличних генетских одлика као поменути систем, који се по вредности издвајају својом дужином, можда и још недовољно истраженим палеонтолошким и биоспелеолошким вредностима. И други крашки облици (**слепе долине, понори, вртаче, увале, шкрапе** и др.) имају значаја и поред тога што су чешће заступљени на крашким подручјима Србије.

Како су ови облици концентрисани на малом простору непосредне околине кањонске долине Увца, то као целина представљају посебну вредност која је и декларисана издвајањем Специјалног резервата природе „Увац“ као заштићеног природног подручја. Осим естетских вредности, значај подручја је фундаментално научни у смислу корелационог хронолошког и генетског повезивања ове флувијалне морфологије на простору Србије или шире регионално на Балканском полуострву, као и генетског утврђивања услова настанка ових облика у смислу еволуције флувијалне полифазности на поменутом простору.

1.3 Хидролошке карактеристике

Воде Специјалног резервата природе „Увац“, представљају темељну вредност и окосницу заштићеног подручја. Својом огромном ерозивном снагом изградиле су изузетну кањонску долину у моћним карбонатним стенама. Из тог разлога ток Увца је преграђен бранама које су формирале три акумулациона језера - Увачко (Сјеничко), Златарско и

Радоињско. Поред акумулација које су настале преграђивањем тока Увца, издашна крашка врела – Ђурчића (Трудовачко) врело и Штитковачко врело, представљају потенцијалне објекте хидролошког наслеђа што чини ово заштићено подручје једним од најлепших и највреднијих у Србији.

Река Увац извире на око 1.460 m н.в, у селу Царичина на североисточној падини планине Озрен и улива се у Лим на око 440 m н.в. Дужина тока реке Увац је 119 km, а површина слива 1.334 km². Просечан годишњи проток воде у горњем току је 5 m³/s, код Кокиног Брода 12,45 m³/s, а на ушћу у Лим 18 m³/s.

Прва већа притока реке Увац је **Дубоки поток** који се на 1.212 m н.в. улива у Увац, са десне стране. У горњем току, најважнија, а уједно и највећа притока Увца је Вапа. **Река Вапа** са својим притокама дренира северни део Пештерске висоравни и Сјеничко поље. Слив Вапе има површину од 519 km². Само ушће, северно од брда Лупоглав, је потопљено Сјеничким језером. Просечан протицај пре улива у језеро је 7,2 m³/s.

Увачко (Сјеничко) језеро настала је преграђивањем Увца на локалитету Растоке, на 985 m н.м. (само власинска акумулација је на већој надморској висини), браном од тврдог материјала висине 110 и дужине 160 m. Тако су умирене воде Увца и створено језеро које је при максималном водостају дугачко око 25 km, док је запремина акумулиране воде 212 милиона m³ и користи се за рад хидроелектране „Сјеница“, снаге 36 MW. Ово језеро је најмлађе по постанку, пошто је хидроелектрана у рад пуштена 1979. године. То је по површини највећа хидроакумулација у саставу Увца (површина износи 770 ha, при чему се на подручју Сјенице налази 624 ha, а на подручју Нове Вароши 146 ha). При ниским водостајима језеро се скрати на приближно 7,5 km, док се запремина акумулација смањи за око 5 пута. Хидротехничким радовима који су започети 1974. године, воде Боровштице из Пештерског поља усмерене су у Сјеничко језеро. На тај начин се просечно годишње преведе 45 милиона m³ воде у сјеничку акумулацију, што је значајно за производњу електричне енергије. Увачко (Сјеничко) језеро је дугачко и мале ширине. Обала је разуђена, са много залива који представљају потопљена ушћа притока Увца, попут: Кањевске реке, Чајка, Вељушнице, Мићираџе и Кладнице. Обалски појас нагло прелази у дубоке, средишње делове басена. Вода је зеленкасте боје, провидности до 7 m. Некада је сврставана у прву класу, али су параметри квалитета одавно нарушени, јер се непречишћене отпадне воде од сточарства и индустрије са територије општине Сјенице неконтролисано испуштају у акумулацију. Ипак, сматра се да ниске температуре воде сјеничке акумулације позитивно утичу на смањење и успоравање процеса еутрофикације у низводним увачким акумулацијама. Температура језерске воде најнижа је у фебруару, док се највише температуре (15-16°C) бележе у јулу и августу. Језеро је испунило дубоку клисуру коју је Увац усекао у кречњачки масив сјеничке висоравни, па и кањонске делове ушћа Вељушнице и Кладнице. Сматра се да је максимална дубина Сјеничког језера 108 m.

Вељушница и Кладница (Кладничка река) су највеће притоке Увачког језера и представљају граничне речице између подручја Сјенице и Нове Вароши.

Златарско језеро формирано је код насеља Кокин Брод, изградњом бране од глине, камена и бетона у ерозивном проширењу Увца, у близини ушћа реке Злошнице. Темељи бране високе 83 m, дугачке 1.264 m налазе се на надморској висини од 805 m. На брани је изграђена хидроелектрана „Кокин Брод“, снаге 20 MW која је почела са радом 1962. године. Просечни протицај Увца на месту бране је $12,45 \text{ m}^3/\text{s}$, а површина слива 1.057 km^2 . У Златарском језеру акумулирано је 250 милиона m^3 воде и оно покрива површину од 750 ha, а највећа дубина је 75 m. Златарско језеро одликују знатне годишње амплитуде водостаја (максимални водостаји су у месецу мају и јуну, условљени кишом и отапањем снежног покривача и њиховим подударанем; минимални водостаји су у новембру и фебруару, збогпојачаних електроенергетских потреба тј. производње струје). Процењује се да је апсолутна амплитуда колебања језерског нивоа 65 m. При високим водостајима успор воде на Увцу је приметан 14 km узводно. Ушће и део долине Тисовице, потопљени су на дужини од 4,5 km и претворени у језерски залив, као и доњи ток Злошнице – на дужини од 2,5 km од некадашњег ушћа у Увац. Вода у акумулацији је најхладнија у јануару ($3,5^\circ\text{C}$), а најтоплија у јулу ($20,9^\circ\text{C}$). Виша температура условљава већу еутрофикацију. Вода је друге класе и провидности 3 до 4 m.

Река Вршевина се на око 900m.н.в. улива у Увац, као десна притока. Поред Вршеvine, у Златарско језеро се уливају и: Пуљски поток, поток Суводол, Дубоки поток и Џамбаски поток. **Тисовица** је десна притока Увца која извире на 1.080 m н.в., а након 18 km тока улива се у Златарско језеро. У хидроакумулацију се са леве стране улива и Злошница, после 13 km тока. Извориште Злошнице је на око 1.420 m н.в., и у горњем току носи назив Лошница.

Радоињско језеро је формирано код села Радоиња, на 810 m н.в. преграђивањем Увца 43 km узводно од ушћа у Лим, браном од каменог набачаја и бетона, висине 40 и дужине 150 m. Површине је око 180 ха. Језеро је укљештено између стрмих кречњачких обала и дугачко 11 km са највећом дубином од око 30 m. Ширина воденог огледала непосредно иза бране износи 300-500 m, али се језеро узводно сужава тако да је на неким местима уже од 50 m. Спада у групу мањих вештачких језера са капацитетом од 4 милиона m^3 . Просечни протицај воде на месту бране је $13 \text{ m}^3/\text{s}$. Радоињско језеро је компензациони басен хидроелектране „Бистрица“ чија је укупна снага 104 MW. Радоињска акумулација има мала одступања водостаја, због чега је обалска линија стабилна и дугачка око 20 km. Вода је углавном сиво-зеленкасте боје, са провидношћу до 5 m. Температура воде је нешто нижа од предходног ($10-12^\circ\text{C}$) зато што долази са дна Златарског језера и додатно се расхлађује пролазећи кроз турбине хидроелектране „Кокин Брод“.

У акумулацију Радоиња, као десна притока Увца улива се **Шупљица**, дужине 14,5 km. Главни изворишни краци су Милин и Белоглавски поток, а у свом горњем и средњем току зове се Марића река.

1.4 Педолошке карактеристике

На подручју СРП „Увац“ су издвојени следећи типови земљишта: смонице са варијететима (еродирана, у оподзољавању, скелетоидна и оподзољена), подзол, кисела скелетоидна црвеница, плитка црвеница, плитка црвеница у карсту и алувијално земљиште. Постанак алувијалних наноса везан је за речно корито, односно за рад реке. Наноси првенствено зависе од дужине речног тока, ширине речне долине, режима падавина, покривености сливног подручја вегетацијом итд. Делувијални наноси се у овом подручју по правилу појављују у подножјима стрмијих падина и припадају типу неразвијених земљишта. На подручју је присутно још кисело скелетоидно земљиште, скелетоидно земљиште и скелет. Настанак скелетоидног земљишта везан је за уништавање биљног покривача и одношење ситне земље ерозивним процесима, водом или ветром.

1.5 Климатске карактеристике

Простор на коме се налази клисура Увца сврстава се у област умерено континенталне климе у којој су просечне годишње амплитуде мање од 23°C (обично се крећу између 20 и 22°C)", али су у овој климатској области заступљена и „острва" праве алпске климе, док се у неким нижим котлинама јављају „оазе жупне климе". Сходно томе издвојена су два климатска реона:

- Старовлашки који захвата планинске терене у југозападној Србији, и
- Пештерско-сјенички реон који захвата Пештерску висораван и Сјеничку котлину.

Старовлашки климатски реон је климатски реон са највећом влажношћу ваздуха у Србији (Тара 83%), највећом облачношћу (6,0-6,5 у сливу Лима) и обилним падавинама. Међутим, док кишомерне станице на највишим планинама добијају преко 1.100 mm (Беле воде на Голији 1.146 mm), дотле су речне долине и котлине знатно сиромашније падавинама (Ивањица 894 mm, Нова Варош 888 mm, Прибој 731 mm, Пријепоље 729 mm). Температуре најтоплијег месеца се крећу између 15 и 20°C. Наведени резултати указују на свеже планинско поднебље и оправданост сврставања делова овог реона у умерено хладни D климатски тип.

Пештерско - сјенички климатски реон захвата Пештерску висораван и Сјеничку котлину и у климатском погледу представља врло интересантну појаву. Специфичност Пештерске висоравни су изузетно ниске вредности температуре ваздуха (средње месечне,

средње годишње као и апсолутно минималне температуре). Узрок овој појави би се могао потражити у утицају рељефа на климатске елементе. Наиме, Сјеничка котлина на Пештерској висоравни спада у ред највиших котлина на Балканском полуострву. Са североистока је ограђена планинама Јавором (1.470 m н.в) и Голијом (1.748 m н.в), а са југа и југозапада Нинајом (1.461 m н.в), Гиљевом (1.617 m н.в), Озреном (1.573 m н.в) и Јадовником (1.784 m н.в). Овакав положај погодује ујезеравању хладног ваздуха. Наиме, Сјеница лежи у котлини у којој се ваздух ујезерава, па се иста маса ваздуха непрекидно хлади, при чему се образује језеро хладног, релативно мирног ваздуха. Треба напоменути да Пештерска висораван представља изразити „пол хладноће“ у Србији у коме се температура ваздуха у зимским месецима често спушта испод -30°C . У Сјеници је 13. јануара 1985. године регистрована температура од -39.5°C што је апсолутно најнижа температура ваздуха регистрована у Србији. Средња годишња количина падавина у Сјеници износи 712 mm. У односу на надморску висину наведена вредност није велика и могла би се објаснити котлинским положајем станице. Она такође указује да „овај климатски реон има оштро и релативно суво планинско поднебље, карактеристично за планинске платое и високе котлине у континенталним деловима умереног појаса“. У плувиометријском режиму се издваја примарни максимум падавина у јуну и секундарни у новембру. Минималне количине падавина се излучују у фебруару и октобру. У топлијој половини се излучи за око 16% више падавина него у току хладнијег дела године, што указује на континентални плувиометријски режим.

1.6 Флора

Заштићено подручје је специфично по простору који обухвата водене површине и тешко приступачне литице, а под дугогодишњим снажним утицајем човека. Из тог разлога је вегетацијски покривач врло карактеристичан и хетероген, представљен великим бројем различитих природних (неке су и реликтног карактера) и полуприродних заједница, и мозаиком разноврсних шумских и ливадских фитоценоза.

На заштићеном подручју забележено је 655 биљних таксона. Број врста које имају национални и међународни значај износи 213. У категорији заштићених врста налази се 70 врста, а 4 врсте су строго заштићене – орхидеје: *Dactylorhiza maculate* (пегави каћунак), *Dactylorhiza saccifera* (врећаста каћун), *Orchis militaris* (каћун) и *Orchis ustulata* (медени каћунак). Посебну вредност биодиверзитета овог подручја представљају реликтне врсте којих има 26, од којих треба поменути *Blechnum spicant* (ребрача), *Staphylea pinnata* (клокочика), *Aremonia agrimonioides* (павловац), *Aruncus dioicus* (суручица), *Helleborus odorus* (кукурек), *Fraxinus ornus* (црни јасен), *Erythronium dens-canis* (пасји зуб), *Ostrya carpinifolia* (црни граб) као и ендемичне врсте којих има 29, као на пример: *Euphorbia glabriflora* (голоцветна млечика), *Euphorbia subhastata* (Панчићева пољска млечика), *Halacsya sendtneri* (цвакија), *Linaria rubioides*, *Onosma stellulata* (звездасти оштролист), *Potentilla visianii*, *Pseudofumaria alba* subsp. *leiosperma* (бледожута млађа) и др.

На заштићеном подручју НАТУРА станишта представљају шуме црне јове и црног бора, а ЕМЕРАЛД станишта чине шуме: црне јове, китњака, цера, китњака и цера и планинске букве. Шуме смрче су репрезентативна станишта на подручју Србије. На овом подручју забележено је 5 врста са списка ретких, ендемичних, реликтних и угрожених: јасика *Populus tremula*, бреза *Betula pendula*, дивља трешња *Prunus avium*, црни граб *Ostrya carpinifolia* и црна јова *Alnus glutinosa*.

Целокупна вегетација овог простора је окарактерисана као врло деградирана. Неке од наведених заједница су у прилично деградираном стању па се јављају само као остаци шума или много чешће као шикаре веома разноликог флористичког састава. Таква ситуација је углавном запажена на присојним странама. На осојним падинама се налазе фрагментарно распоређене заједнице смрче (*Piceion excelsae*) у комбинацији са мањим површинама борових шума. Изнад овог појаса срећу се заједнице са брезом (*Betula pendula*) и јасиком (*Populus tremula*).

Вегетација ливада и пашњака је такође, услед израженог антропозоогеног утицаја, осиромашеног флористичког састава и углавном представљена заједницама типа *Nardetum strictae* и сл. За шири простор Увца карактеристичне су још и заједнице *Danthonietum calycinae* Cinc. et Kojić; *Festucetum pseudovinae* Horv; *Agrostidetum albae* Ujv. и влажне ливаде бесколенке *Molinietum coeruleae* Koch. Продуктивније ливаде кошанице (*Molinio-Arrhenatheretea* Tüxen) су развијене изван клисуре, ближе сеоским срединама.

Посебно обележје читавом овом простору дају кречњачке литице и гребени, који су упркос израженом степену деградације остали очувани. Због постојања оваквих нетакнутих станишта предео Увца добија на значају с обзиром на врсте које се ту настањују: *Eryngium palmatum*, *Scrophularia tristis*, *Laserpitium siler* и *Alyssum corymbosum* (ендемични таксони овог подручја) као и на потребу очувања целовитости заједница специфичних само за овакву врсту станишта (вегетација литица, стена и сипара). Хазмофитска вегетација, састављена од биљних заједница које настањују удубљења и пукотине стеновитих површина представљена је вегетацијом *Asplenieta trichomanis*. На оваквим стаништима се срећу и заједнице свезе *Corydalion ochroleucaе* као и деградовани стадијуми шумских заједница са: *Rhamnus falax*, *Sorbus aria*, *Corylus avellana*, *Ostrya carpinifolia*, *Fagus moesiaca* или вегетација листопадних жбунова *Prunion spinosae* Soó и жбунастих формација са *Cotinus coggygria* Scop, *Corylus avellana* и др. (Вељић et al. 2006). Неприступачни делови клисура су углавном задржали исходни флористички састав, док су неки сипари обрасли јако деградованом и проређеном шикаром (клисура река Кладнице, Вељушнице и Тисовице).

На ретким, влажним стаништима спорадично развијеним поред извора, речних токова и влажних депресија срећу се популације са: *Blymuscompressus*, *Carex distans*, *Carex*

rostrata, *Cirsium palustre*, *Eleocharis palustris*, *Equisetum ramosissimum*, *Juncus effuses*, *Lycopus europaeus*, *Lythrum salicaria*, *Scirpus sylvaticus*, *Sparganium erectum*, *Typha latifolia*, *Veronica anagallis-aquatica* и др.

1.7 Фауна

ФАУНА РИБА

Хидрографску мрежу заштићеног подручја чине акумулациона језера: Увачко, Златарско и Радоињско, део реке Увац између наведених акумулација, као и реке Вапа, Вељушница, Кладница, Вршевина, Тисовица и Марића река са притокама. Са ихтиофаунистичког аспекта све воде припадају салмонидном типу.

Ихтиофауну овог подручја чини 25 врсте риба из 9 фамилија. Неке врсте које су изворне за ово подручје, као што је липљен, нису забележене у скорије време, како у научним истраживањима, тако и у спортском и рекреативном риболову и може се закључити да су нестале из ових риболовних вода. Преграђивање Увца на 3 локације значило је и прекидање узводно-низводних миграторних путева риба. Формирање акумулација довело је до значајних промена станишта и структуре рибљих заједница. Стихијска, непланска и нестручна порибљавања додатно су утицала на измену аутохтоне популације риба.

Истраживањима су нађене следеће врсте риба: поточна пастрмка, младица, језерска златовчица, шаран, речна мрена, поточна мрена, скобаљ, клен, плотица, бодорка, уклија, кркуша, плиска, пијор, бабушка, амурски чебачок, деверика, сом, велики вијун, бркица, манић, смуђ, греч, пеш и сунчица.

Према наведеним налазима, а на основу стања станишта може се рећи да је биолошка разноврсност ихтиофауне висока и да је задржала висок ниво аутохтоности. Присуство пеша, строго заштићене врсте, младице, поточне пастрмке, манића, заштићених врста чија су станишта у Србији угрожена, као и других изворних представника насеља риба указује на чињенцу да, и поред значајних промена хидролошког и морфолошког карактера водотока, овај простор задржава потенцијал очувања аутохтоног генофонда риба.

Од посебног значаја за очување биолошке разноврсности риба представља пеш као строго заштићена врста. Од осталих 20 аутохтоних рецентних врста, 14 има статус заштићених дивљих врста (младица, поточна пастрмка, манић, двопругаста уклија, мрена, поточна мрена, скобаљ, шаран, кркуша, гавчица, плотица, клен, сом и смуђ). Иако су без статуса заштите и нису интересантне за рекреативне риболовце, уклија, пијор, плотица и бркица представљају врсте од значаја за очување укупне биолошке разноврсности и целовитости акватичних екосистема, како на локалном, тако и на националном нивоу.

Наредбом о мерама за очување и заштиту рибљег фонда („Службени гласник РС“, бр. 56/2015и 94/2018), утврђено је да су, на подручју Увца за поједине врсте риба прописани режим риболова и период ловостаја, као и временска ограничења за рекреативни риболов (забране и ограничења у поглављу Режији заштите II и III степена). На риболовним водама у Специјалном резервату природе „Увац“ одређено је јединствено рибарско подручје под именом СРП „Увац“. Корисник рибарског подручја је резерват „Увац“ д.о.о. из Нове Вароши. Приликом обављања рекреативног риболова дозвољен је неограничен излов свих алохтоних врста као што су језерска златовчица, сунчица, амурски чебачок и бабушка.

ФАУНА ВОДОЗЕМАЦА И ГМИЗАВАЦА

Од представника фауне водоземаца и гмизаваца на заштићеном подручју налази се велики број врста, од којих неке настањују изузетно мала и специфична подручја. Забележено је присуство укупно 19 врста, од укупно 45 које се могу наћи у Србији.

Водоземци

На територији Србије, водоземци представљају једну од најугроженијих група кичмењака данас услед сложености њиховог животног циклуса и интензитета антропогених измена њихових станишта. Из тог разлога, све врсте водоземаца, осим врста зелених жаба, означене су као „строго заштићене“ према Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива. Ово подручје представља станиште строго заштићених врста водоземаца: жуторби мукач (*Bombina variegata*), обична крастача (*Bufo bufo*) и ливадска жаба (*Rana dalmatina*), као и строго заштићених врста гмизаваца: барска корњача (*Emys orbicularis*), белоушка (*Natrix natrix*) и поскок (*Vipera ammodytes*).

Гмизавци

На заштићеном подручју утврђено је присуство следећих врста гмизаваца: *Emys orbicularis* (барска корњача), *Lacerta viridis* (зелембаћ), *Podarcis muralis* (зидни гуштер), *Anguis fragilis* (слепић), *Natrix natrix* (белушка), *Natrix tessellata* (рибарица), *Zamenis longissimus* (обични смук), *Dolichophis caspius* (степски смук) и *Vipera ammodytes* (поскок). Све поменуте врсте осим врста *Anguis fragilis*, *Podarcis muralis* и *Lacerta viridis* имају статус строго заштићених у Републици Србији. Поменуте три врсте немају статус заштите.

ФАУНА ИНСЕКТА

До сада је на подручју СРП „Увац“ забележено 105 врста дневних и 73 врсте ноћних лептира, 14 врста инсеката из редова правокрилаца, вилинских коњица и риличара.

На заштићеном подручју забележено је 19 врста инсеката из реда тврдокрилаца (Coleoptera) и то 14 врста из фамилије Staphylinidae, 2 врсте из фамилије Leiodidae и 3 врсте из фамилије Carabidae. Чак девет врста по први пут је забележено у Србији: *Omalius caesum*, *Omalius excavatum*, *Lesteva* (s.str) *monticola*, *Alaobia spelea*, *Rugilus subtilis*, *Ochtheophilum fraticorne*, *Lathrobium* (*Tetratopeus*) *scutellare*, *Gabrius breviventer* и *Gryophonus fraticornis*.

Посебно је интересантно откриће нове врсте за науку, *Duvalius reufi* Pavićević & Popović 2003. Наведена врста спада у групу троглобионата што значи да искључиво живи у спелеолошким објектима. Пронађена је у све три пећине и представља ендемит Пештерске висоравни и планине Јавор. Према Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Службени гласник РС“, бр. 5/2010, 47/2011) ова врста је строго заштићена. Нешто касније, 2008. године описана је још једна нова врста из Баждарске пећине, *Remyella javorensis* Ćurčić&Ćurčić 2008 које је такође строго заштићена. Са овом врстом, укупан број забележених врста пећинских тврдокрилаца износи 20. Поред поменутих, још једна врста је строго заштићена и то *Remyella scaphoides scaphoides*. Као и претходна, спада у групу троглобионата и ендемична је за Пештерски регион.

ФАУНА ПТИЦА

У току свих досадашњих истраживања на подручју СРП „Увац“ забележене су 223 врсте птица или 61,43% од укупног броја врста регистрованих у Србији. Укупан диверзитет птица резервата Увац је вероватно већи и због тога је неопходно интензивирати истраживања орнитофауне. Користећи специфичне методе теренског рада, треба истражити одређене групе птица (нпр. детлиће, сове и дневне грабљивице) како би се још прецизније утврдила бројност и густина гнездећих парова. По птицама грабљивицама ово је један од највреднијих делова Србије (11 гнездарица), а посебно је значајно присуство белоглавог супа, који је темељна вредност заштићеног подручја. Због тога је подручје резервата Увац идентификовано као национално и међународно значајно подручје за птице – *Important Bird Areas – IBA* (BirdLife International, 2025).

Код процене значаја фауне птица неког подручја, укупан број врста не представља главни критеријум, јер се на тим листама често налази већи број пролазница и луталица које се релативно веома кратко задржавају на одређеном подручју. Главни критеријум представља укупан број гнездарица које дужи време проводе на одређеном подручју и које су од међународног и националног значаја заштите. Србија има 242 врсте које су могуће, вероватне и потврђене гнездарице, док је на подручју СРП „Увац“ укупно забележена 121 врста гнездарица (станарица и селица) или 50% гнездарица Србије.

Подручје СРП „Увац“ може се сматрати значајним центром специјске разноврсности птица брдско-планинских подручја Србије и Европе. Један од разлога зашто је то тако су, између осталог, акумулациона језера у СРП „Увац“, која су важно зимовалиште и одмориште за птице за време сеобе и привлаче врсте водених станишта. Због тога на Увцу има скоро 50% врста које су пролазнице, луталице и зимовалице.

Већина врста птица које се срећу на подручју СРП „Увац“ налази се на националним и међународним листама, које су значајне с аспекта заштите због угрожености и реткости. У национално значајне врсте птица спадају оне које се налазе на листама строго заштићених и заштићених врста према Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива. На заштићеном подручју, међу евидентираним врстама птица, 194 је строго заштићених, а 28 су заштићене врсте. Такође, 18 врста налази се на листи заштићених ловостајем, у складу са Законом о ловству.

Посебно значајне, приоритетне, веома ретке и угрожене врсте птица гнездарица и луталица, које су од међународног и националног значаја заштите, а за које је неопходно да се предузму специфичне мере заштите и успостави систем праћења су: камењарка *Alectoris graeca*, јаребица *Perdix perdix*, лештарка *Bonasa bonasia*, грлица *Streptopelia turtur*, легањ *Caprimulgus europaeus*, прдавац *Crex crex*, гаћаста кукумавка *Aegolius funereus*, дугорепа сова *Strix uralensis*, буљина *Bubo bubo*, осичар *Pernis apivorus*, бела кања *Neophron percnopterus*, змијар *Circaetus gallicus*, белоглави сун *Gyps fulvus*, црни стрвинар *Aegypius monachus*, сурн орао *Aquila chrysaetos*, еја ливадарка *Circus pygargus*, јастреб *Accipiter gentilis*, белорепан *Haliaeetus albicilla*, водомар *Alcedo atthis*, сива жуна *Picus canus*, црна жуна *Dryocopus martius*, средњи детлић *Leipicus medius*, сиви соко *Falco peregrinus*, руси сврачак *Lanius collurio*, сиви сврачак *Lanius minor*, планинска сива сеница *Parus montanus*, ђубаста сеница *Parus cristatus*, горска ластва *Hirundo rupestris*, шумска шева *Lullula arborea*, кос камењар *Monticola saxatilis*, воденкос *Cinclus cinclus* и поточна плиска *Motacilla cinerea*. Треба поменути и да се на Увцу гнезди најмногобројнија национална популација великог ронца *Mergus merganser*.

Белоглави сун (*Gyps fulvus*) - врста од националног и међународног значаја. Клисура реке Увац је крајем шездесетих и почетком седамдесетих година XX века била једно од последњих познатих места гнезђења белоглавог сунца у Србији. Популација је била процењена на око педесет јединки или 25 парова (Ј. Поповић, 1974). Наредних година бројност врсте је опадала. Према истраживањима др Саше Маринковића (1999) бројност се кретала од 30 до 38 јединки или од 15 до 19 парова у периоду од 1985. до 1991. године, а током 1992. године нагло је пала на само 18 јединки или шест гнездећих парова. Захваљујући ентузијазму орнитолога Завода за заштиту природе Србије и Института за биолошка истраживања „Синиша Станковић“ из Београда и изузетним залагањем чувара природе запослених у Резерват Увац д.о.о. из Нове Вароши белоглави сунци су сачувани од нестанка из Србије. Сталним радом хранилишта од 1996. године, као и мерама

сузбијања тровања и других негативних појава, бројност врсте континуирано расте у наредном периоду. Сада на подручју СРП „Увац“ има око 100 активних гнездећих парова, а укупно око 170 потенцијално репродуктивних парова и то је највећа репродуктивна група ове врсте на Балкану. Током последњег цензуса избројано је укупно 270 белоглавих супова и процењује се да на заштићеном подручју има укупно преко четири стотине јединки.

Белоглави суп (Фото: Саша Прерадовић)

Сури орао (*Aquila chrysaetos*) - врста од националног и међународног значаја. Укупно три до четири пара се гнезди у заштићеном подручју.

Сиви соко (*Falco peregrinus*) - врста од националног и међународног значаја. Неколико парова (3 до 4) се гнездило на заштићеном подручју до почетка XXI века – на литицама Увца у близини Ушачке пећине (до 2013. године), код Павловића моста и Чоловића стијена. Последњих година посматране су само појединачне птице (код Пуљака у пролеће 2018. године).

Змијар (*Circaetus gallicus*) - врста од националног и међународног значаја. Неколико парова (2 до 3) се гнезди на заштићеном подручју.

Осичар (*Pernis apivorus*) - врста од националног и међународног значаја. Процењено је да се 1 до 2 пара гнезди у старим очуваним шумама на заштићеном подручју.

Јастреб (*Accipiter gentilis*) - врста од националног значаја. Вероватно малобројна гнездарица шумских станишта – забележене су појединачне јединке. Неколико парова (2 до 3) се гнезди на заштићеном подручју.

Бела кања (*Neophron percnopterus*) - врста од националног и међународног значаја. Ишчезла гнездарица са територије Србије и глобално угрожена врста по IUCN категоризацији (Endangered). Појединачне јединке ове врсте су последњих година повремено опажане у скитњи или у сеоби на подручју клисуре Увца. На заштићеном

подручју гнезило се 1 до 2 пара крајем шездесетих и почетком седамдесетих година. Поред постојећих мера (заштите станишта, рад хранилишта), неопходно је покретање националног пројекта реинтродукције ове врсте, с обзиром да је СРП „Увац“ је веома значајно подручје за извођење реинтродукције ове врсте.

Буљина (*Bubo bubo*) - врста од националног и међународног значаја. По процени 8 до 10 парова се гнезди на заштићеном подручју дуж клисуре Увца и њених притока (Кладничке реке, Вељушнице, Вршеvine).

Камењарка (*Alectoris graeca*) - врста од националног и међународног значаја. Камењарка је могућа малобројна гнездарица-станарица заштићеног подручја. Врста се налази на граници ишчежавања или је могуће да је сасвим ишчезла. Мање јато виђено је последњи пут у горњем току Кладничке реке (2013). У ранијем периоду (Поповић, 1974) забележено је мање јато, 8 до 10 јединки, у камењару изнад Павловића моста током новембра 1971. године.

Црна жуна (*Dryocopus martii*) - врста од националног и међународног значаја. Процењује се да се неколико парова гнезди у најочуванијим шумским комплексима заштићеног подручја. Главну опасност представља неконтролисана и прекомерена сеча старих шума са стаблима која поседују природне шупљине за гнежђење ове врсте. Неопходне мере укључују заштиту старих очуваних шума заштићеног подручја.

Кос камењар (*Monticola saxatilis*) - врста од националног значаја. Релативно ретка гнездарица–селица Србије, чија је бројност у благом опадању. Врста је углавном налажена на гнежђењу на стеновитим гребенима и по камењарима клисуре Увца (Puzović, 2011).

Миграторни статус фауне птица

Познавање миграторног статуса птица заштићеног подручја веома је значајно, посебно због процене вредности и концепта заштите птица овог подручја. На основу досадашњих истраживања дат је миграторни статус свих евидентираних врста птица.

Миграторни статус фауне птица	Број врста	Процент (%)
Гнездарица станарица	71	31,84
Гнездарица селица	50	22,42
Пролазница	72	32,29
Луталица	18	8,07
Зимовалица	12	5,38
Укупно	223	100

Гнездарице станарице су врсте које се гнезде и срећу на заштићеном подручју током већег дела године. Укупан број до сада утврђених врста гнездарица станарица је 71 или 31,84% од укупног броја евидентираних врста. Гнездарице селице су врсте које се гнезде на подручју Увца, а остали зимски (неповољни) део године су изван овог подручја у јужнијим областима ширег Средоземља или у Африци. Укупан број гнездарица селица је 50 или 22,42% од укупног броја евидентираних врста. Пролазнице су врсте које се срећу током пролећне и јесење сеобе. На овом подручју до сада су евидентиране 72 врсте или 32,29% укупног броја евидентираних врста. Луталице су врсте које се на заштићеном подручју појављују ретко без сезонске условљености – у скитњи или дисперзији. До сада је евидентирано 18 врста (8,07%). Зимовалице су врсте које се на овом подручју срећу током зимских месеци, али се овде не гнезде – евидентирано је 12 врста (5,38%).

На основу изнетих података анализе миграторног статуса, уочава се да преовладавају птице гнездарице станарице и гнездарице селице којих има 121 или 54,26% од укупног броја евидентираних врста. Присуство гнездарица станарица, луталица и зимовалица указује на релативно повољне услове преживљавања већег броја врста птица на подручју СРП „Увац“ и у критичним (зимским) условима године. Велики број пролазница, које се углавном задржавају на Увачким језерима, указује на њихов велики значај за птице које су у пролећној и јесењој сеоби.

ФАУНА СИСАРА

Подручје Специјалног резервата природе „Увац“ стално или повремено настањује 47 врста сисара. Најбројнију групу чине глодари (Rodentia) са 13 забележених врста, уз још три за које постоје индиције о присуству. За њима следе звери (Carnivora) са 11 и бубоједи (Eulipotyphla) са 7 (и 1 потенцијано присутном врстом) врста. Најмалобројнији су папкари (Artiodactyla) са 2 врсте и зечеви (Lagomorpha) са 1 врстом.

Посебан проблем у прављењу списка присутних врста представљају **слепи мишеви (Chiroptera)**. Ова фаунистичка група је иначе доста слабо проучена. На подручју Увца документовано је присуство свега девет врста у спелеолошким објектима на самом истраживаном подручју. Сасвим је извесно да подручје настањује и значајно већи број врста. Бројни спелеолошки објекти присутни на Увцу и ужој и широј околини су још увек неистражени или недовољно истражени. Све врсте слепих мишева су у Србији заштићене као „строго заштићена дивља врста“. Стога је уништавање њихових јединки, популација и станишта строго забрањено и кажњиво.

Све врсте **бубоједа** су сврстане у категорију „заштићена дивља врста“, изузев водене ровчице, која се налази у категорији „строго заштићена дивља врста“. Будући да се општи конзервациони статус врста бубоједа код нас може оценити као релативно повољан, мере заштите су углавном усмерене ка очувању састава и структуре њихових природних

станишта. За врсте које су изразито везане за водену средину, од изузетног је значаја очување чистоће водотока и квалитета воде у њима.

Фауна **глодара** заштићеног подручја се може окарактерисати као релативно богата и разноврсна. Разлог томе лежи у географском положају подручја и израженом диверзитету станишта. Њену посебну вредност представљају заштићене дивље врсте (веверица, водена волухарица и сиви пух) и строго заштићене дивље врсте – слепо куче, пух лешникар, патуљаста миш и (евентуално) шумски пух.

Зечеви (Lagomorpha) - Зец (*Lepus europaeus*) је једини представник читавог реда зечева у Србији и распрострањен је скоро по читавој територији Србије. На заштићеном подручју је распрострањен најчешће на теренима отвореног типа попут ливада, пашњака и сувата (плато изнад саме клисуре Увца). Врста има статус „заштићена дивља врста“, а значајна је и ловна врста.

Звери (Carnivora) - фауну ове групе на предметном подручју чини барем једанаест врста. Основни фаунистички састав ове групе чине врсте које се мање-више могу срести на већем делу територије Србије, као што су лисица (*Vulpes vulpes*), ласица (*Mustela nivalis*), мрки твор (*Mustela putorius*), куна златица (*Martes martes*), куна белица (*Martes foina*) и јазавац (*Meles meles*).

- **Вук (Canis lupus)** се може означити као стално присутан, при чему подручје Увца, осим места сталног боравка, представља и део значајног миграторног коридора који иде од планине Таре, преко Шаргана и Златибора даље ка Златару, Јавору и Голији. То наглашава значај предметног подручја у склопу напора ка заштити и очувању врсте.
- Слична је ситуација и са **мрким медведом (Ursus arctos)**. На основу неких досадашњих сазнања, могло би се закључити да подручје клисуре Увца представља значајан миграциони коридор и чвориште, из правца снажног популационог резервоара на планини Тари, па даље ка југу, Златару, Јадовнику, Црној Гори и Косову и Метохији, и истоку, преко Муртенице и Јавора ка Голији и даље. У последње време, са евидентним порастом бројности популације у западним и југозападним деловима Србије, регистрована су и брложишта на подручју Муртенице и клисуре Увца. Према опажањима стручне службе СРП „Увац“, последњих година је регистровано учестало присуство појединачних јединки мрког медведа на хранилишту за белоглаве супове изнад Растока, због чега је направљено и ново хранилиште у близини постојећег, са намером да се јединке мрког медведа преусмере на ново хранилиште. С обзиром на особеност облика и положаја постојећег СРП „Клисура реке Увац“, заштићено подручје се може и у будућности третирати као значајни транзитни коридор са околним, знатно ширим подручјем ка југу и истоку.

- **видра (*Lutra lutra*)** - некада проређена врста, видра је последњих деценија обновила своје присуство у највећем делу Србије. Слив Увца представља сигурно станиште ове врсте, о чему сведоче и бројна опажања.
- **дивља мачка (*Felis silvestris*)** - претежно шумска врста чија су главна станишта везана за веће комплексе букових и мешовитих шума, које се делимично срећу и на подручју Увца, у виду већих или мањих „трака“. Свакако се ова врста може сматрати као веома ретка.
- **рис (*Lynx lynx*)** - подаци потичу из ранијих информација и претпоставки о налазима. Према тим подацима, процењено је присуство 1-2 јединке на подручју Увца.
- **шарени твор (*Vormela peregusna*)** - ова необична животиња, чија су постојбина камените полупустиње и пустиње централне Азије је последњих стотинак година ширила свој ареал према западу, па су забележени и бројни налази на територији Србије. Клисуре Увца, са карактеристичним суватима и камењарима, представља готово идеално станиште за ову врсту, па није искључено и даље бележење њеног присуства у овим крајевима.

Све врсте звери имају статус „заштићена дивља врста“, изузев видре, шареног твора и мрког медведа, који имају статус строге заштите.

Папкари (*Artiodactyla*) - фауну папкара на заштићеном подручју чине свега две врсте, и обе су аутохтоне за просторе Србије. То су срна – *Capreolus capreolus* и дивља свиња – *Sus scrofa*. Налазе се у статусу „заштићена дивља врста“. Такође су обе и значајне ловне врсте. На простору СРП „Клисуре реке Увац“ и околном подручју, последњих година се бележи раст популације срне, док се дивља свиња налази у значајној проградацији. Срна се углавном среће по ободима подручја, док се дивља свиња чешће среће на локалитетима као што су Дервента и Смудиноге. У сваком случају, ради се о врстама које насељавају много шире подручје, а на заштићеном подручју налазе склониште и стално или повремено станиште.

Посебно је интересантан налаз **дивокозе (*Rupicapra rupicapra*)**. У пролеће 2016. године, стручне службе СРП „Клисуре реке Увац“ и Ловачког удружења „Козомор“ из Нове Вароши су забележили присуство једне дивокозе на простору Резервата, на локалитету Павловића брод. Вероватно се ради о мужјаку који је, у складу са карактеристичним понашањем, кренуо у „истраживачку“ акцију и тражење новог простора за насељавање и ширење ареала. Јединка је праћена и чувана током лета исте године. Наредне године није виђана, па је претпоставка да се вратила на подручје са кога је дошла. Није јасно порекло ове јединке, с обзиром да су најближе популације на Тари и евентуално у долини Лима. Ово додатно актуелизује могућност поновног насељавања ове врсте на подручје клисуре Увца.

1.8 Културно-историјске вредности

На подручју Специјалног резервата природе „Увац“ налазе се следећа културна добра:

Мост на Увцу у засеоку Жвале. То је зидани, камени мост, настао у првој половини XVI века. Подигнут је на траси пута који је из Босне, преко Нове Вароши и Урсула водио северним ободом Сјеничке котлине до Новог Пазара, где се укључивао на стари Дубровачки пут који је даље ишао према Косову и Скопљу. Налазио се на делу тока Увца где се стрме литице клисуре раздвајају, након оштрог скретања реке. С обзиром на то да је изградњом брана и акумулација на Увцу он морао бити потопљен, крајем осамдесетих година XX века урађени су конзерваторски радови на мосту.

Центар села **Штитково** (Нова Варош) – црква са гробљем, велика спратна школа, стара механа, више стамбених објеката традиционалне архитектуре и воденица на улазу у село.

Ојковица, сеоска школа (Нова Варош) – чији је подрум направљен од тесаног камена, приземље од опеке, а четвороводни кров покривен црепом.

Куће Мушана и Хида Папића, Урсуле (Сјеница) – два стамбена објекта са заједничким кровним покривачем од сламе.

Црква Св. Георгија, Доње Лопиже (Сјеница) – једнобродна правоугаона.

Стара школа, Доње Лопиже (Сјеница) – крај XIX и почетак XX века.

На подручју Специјалног резервата природе „Увац“ налазе се следећа археолошка налазишта:

Град Клак, Радоиња (Нова Варош) – остаци средњовековног утврђења Клак налазе се на тремеђи између села Сеништа, Рутоши и Радоиња. Спомињу се у повељама из XIV века. Утврђење се налази на левој обали Увца. На коси испод њега је припадајуће гробље.

Ђирковића црквица, Радоиња (Нова Варош) – средњовековно гробље, налази се на коси изнад пута Радоиња – Рутоши. - Пут према брани, Радоиња (Нова Варош) – на половини пута од старе основне школе према брани на Увцу, откривен је један словенски гроб, са две бронзане наушнице, што указује на постојање већег средњовековног гробља.

Градина, Радоиња (Нова Варош) – остаци праисторијског утврђења из периода старијег гвозденог доба.

Црквина у Варкашевини, Ојковица (Нова Варош) – на активном гробљу у Ојковици (непосредно изнад језера) налазе се остаци цркве. Сељани се на овом простору окупљају на дан св. Петра, 12 јула.

Црквина, Дебеља (Нова Варош) – локалитет се налази на узвишењу Врхови, на имању Влајка Јелића. На површини локалитета нису видљиви остаци грађевине. Мештани се на овом месту окупљају за дан св. Јована.

Манастирска воденица, Трудово (Нова Варош) – узвишење изнад ушћа Трудовачке реке у Тисовицу мештани називају и Манастиром. Сматрају да се на овом месту некада налазио манастир, а да су се на реци налазиле манастирске воденице. На површини терена нису видљиви остаци грађевина.

Грчко гробље, Штитково (Нова Варош) – простор око активног гробља мештани називају и Грчким гробљем. Споменици су одавно искрчени како би се створило место за нове укопе, али постоји могућност да је делом остао очуван старији хоризонт сахрањивања.

Јеринин град, Дружиниће (Сјеница) – у атару села Дружиниће, на једном од ртова Увца, налазе се остаци утврђења у облику издужене елипсе. Бедем, кула на јужној страни, очуван је у висини од двадесетак редова притесаног камена везаног кречним малтером. Од археолошког материјала нађени су фрагменти кухињске керамике, гвоздена шипка лучно савијена и мања гвоздена крстолика апликација. Карактеристике керамичког материјала стварају могућност да је утврђење настало у време XIV или XV века.

Сеоско гробље, Доње Горачиће (Сјеница) – у оквиру активног гробља има старијих надгробних споменика, међу којима и неколико хоризонталних. На западној страни гробља налази се зарављени простор на коме се не врше укопи, па је могуће да се ту налазе остаци цркве. На локалитету се налази један фрагментован мермерни споменик „студеничке радионице“. Има споменика из XIX века.

Грчко гробље, Доње Горачиће (Сјеница) – недалеко од Сеоског гробља, ближе Горачанској реци, налази се једна некропла коју мештани називају „Грчко гробље“. На локалитету се могу видети само четири необрађене камене плоче. Било их је више, али су од њих остала само удубљења.

1.9 Демографске карактеристике подручја

Специјални резерват природе „Увац“ је слабо насељен простор. Насеља су брдско-планинског типа. Становништво подручја карактерише изразита депопулација и неповољна

старосна структура становништва које се углавном бави пољопривредом, што је такође од кључног значаја за успешно спровођење заштите. Међутим, вековима уназад, становништво ободних насеља, животно је било повезано са водама Увца и његових притока, пространим пашњацима на заравњеним платоима и суватима ужег подручја Увца. На живот и културу становника овог подручја утицала је природна изолованост и удаљеност од значајнијих путева.

Ово подручје је познато по традиционалном начину живота, гостољубивим домаћинима и производима здраве хране (златарски и сјенички сир, паприка у павлаци, кајмак, хељда, суџук, пршута...). Старовлашки тип насеља може се наћи у живописним засеоцима, у виду појединачних или групација стамбених, сеоских и других пратећих објеката. Свако насеље је састављено из више засеока, која су настала на ободу природног добра, на заравнима, изнад клисурастих и кањонских делова подручја. Основно обележје, у просторно-функционалној организацији је релативно велика удаљеност између појединих сеоских домаћинстава. Куће су изграђене на падинама узвишења, на неплодном земљишту, у близини извора и пашњака. Први досељеници су запоседали пашњаке око крашких врела и на погодном месту градили куће. Села су била породичне задруге. Имена су добијали по презименима главне или најстарије задруге или од локалних топонима. Током времена, услед прираштаја или досељавања становништва, насељена зона села се проширивала ка вишим, планинским теренима. Поред стамбених објеката налазе се мале ратарске површине, воћњаци и баште.

Отежавајућу околност представља структура локалног становништва, које је све старије, ниских примања и ниског нивоа образовања. Присутна је стална тенденција одласка младих и образованих кадрова у градске центре а с њима се губи и њихово потомство. Осим тога, исељавање становништва посебно добија на тежини, јер настаје у условима недовољног рађања. Од 90-тих година прошлог века интензивирани су спољне миграције. Број лица која се налазе на раду или боравку у европским и ваневропским земљама вишеструко је порастао, односно привремено или трајно напустио своје пребивалиште. Досадашње промене у економској структури биле су позитивне, али успорене и недовољне у погледу високог удела пољопривредног становништва у укупном становништву, структуре радне снаге према делатности, високог удела издржаваних лица и сл. Иако знатно промењена, образовна структура није задовољавајућа.

Број становника општине Нова Варош бележило је знатне промене током година. На опадање броја становника битно су утицале миграција у земље Средње и Северне Европе. Тренутно је доста становника са легалним боравком у европским земљама, а претпоставља се да их је много више, јер неки мигранти још увек нису обезбедили радне и боравишне визе.

Када је у питању општина Сјеница, интензитет демографског слабљења сеоских простора је веома различит. У кратком временском раздобљу, од око две деценије, градско насеље Сјеница преузело је главну улогу носиоца раста, а природни прираштај Бошњака, без обзира на значајне промене у његовом кретању, једини је чинилац раста укупног сјеничког становништва.

У насељима на заштићеном подручју и околини број становника, у протеклих пола века, мањи је за 32,64%. Из наредне табеле може се видети упоредни преглед броја становник апо општинама у насељеним местима на подручју СРП „Увац“:

Преглед броја становникапо општинама у насељеним местима на подручју СРП „Увац“:

Општина	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
НОВА ВАРОШ	12.256	13.077	14.868	11.155	8.958	7.211	6.197	4.870
СЈЕНИЦА	3.225	3.590	3.433	2.761	2.243	1.517	1.082	962
УКУПНО	15.481	16.667	18.301	13.916	11.201	8.728	7.279	5.859

На заштићеном подручју популациони развој није хомоген, већ је издиференциран, по етно-демографском систему на српско, бошњачко и муслиманско становништво, које живи у функционално различитим типовима насеља, тј. заједницама насеља. По попису из 2011. године у општини Нова Варош било је око 90% српског, 5% бошњачког и око 3% муслиманског становништва, док је у општини Сјеница око 20% српског, 74% бошњачког и око 5% муслиманског становништва.

На заштићеном подручју, поред константног опадања броја становника, карактеристичан је и изразит процес старења. Просечна старост становника је знатно изнад републичког просека (42,21), па и просека за Златиборски округ (42,3). То значи да је ово простор дубоке демографске старости. Од укупног броја становника, само трећина је радно способних – запослених. Поред старосне, негативна је и образовна структура, која је добрим делом резултат утицаја наслеђених предрасуда и неравноправности међу половима, посебно на подручју општине Сјеница. На подручју природног добра становништво се бави у највећој мери пољопривредом (производећи толико да задовољи сопствене потребе), шумарством, прерађивачким делатностима и трговином.

Осим сеоских домаћинстава, на заштићеном подручју се налази велики број викенд објеката који су изграђени без одговарајуће документације и дозвола за изградњу. Највише оваквих објеката се налази на доступнијим локацијама, на обалама језера као на пример на: Марковој равни (Увачко језеро), Шиповику (Златарско језеро) и Радоињи (Радоињско језеро).

Најинтересантнија села на заштићеном подручју су:

Штитково – смештено на месту где се спајају обронци планина Златара и Јавора, поред потока под именом Врело. Са својих десетак засеока (џемата) прави је представник старовлашког типа села. Било је насељено још у средњем веку. Особеност која га издваја од осталих села исте врсте јесте његова старост и чињеница да у селу постоји центар који је настајао у дужем временском периоду, а разликује се по својој урбанистичкој форми од осталих сеоских центара Западне Србије. Поред кућа које су биле поређане у низу и неправилне површине сеоског трга, центар Штиткова одликовао се и необично високим степеном комуналне опремљености и уређења. Сви објекти чија је функција утицала на загађење животне средине (штале, свињци, кокошињци, нужници и сл.) изграђени су даље од кућа. Куће су неограђене, окружене цвећем, воћњацима и кошницама.

Радоиња – ратарско сточарско село, формирано на узвишењима која се спуштају ка левој обали Увца, поред Радоињског језера. Атар села се састоји од 12 засеока. У српско средњовековно доба Радоиња је била средиште жупана. Село су насељавали досељеници из Херцеговине, Црне Горе, а мањим делом са Косова и Метохије. Историјским и културним значајем истичу се археолошки локалитети Ђирковића црквине, Градина, Пут према брани и др. До 1955. године било је седиште истоимене општине. Сад се у селу налази основна школа, здравствена станица, споменик посвећен борцима из НОР-а.

Урсуре – се налази на десној обали Сјеничког (Увачког) језера, између токова Увца и Кладничке реке. Атар села се састоји од десет засеока. На подручју села налази се Баждарска пећина, протичу реке: Увац, Кладница, Баждарска и потоци: Тотиха, Црни и Мрчки. Овде се налази велики број извора и врела: Џанково, Баждарско, Мурско, Чесмица и др. Урсуре спадају у стара насеља. Археолошким истраживањима утврђени су остаци две цркве са некрополама, једна самостална некропола и трагови насеља, што говори о интензивнијој насељености у XIV и XV веку. Сад се у селу налази четворогодишња основна школа и продавница. Становништво се бави сточарством и ратарством.

1.10 Туризам и туристички локалитети

Географски гледано, подручје Увца се налази у близини две важне комуникације, којима се усмеравају туристички токови од средње и источне Европе према црногорском приморју. То су железничка пруга Београд – Бар (железничка станица у Бистрици) и магистрални пут Београд – Јужни Јадран, који бележе велики промет туриста нарочито у летњем периоду године. У односу на главне изворе туристичке тражње, ово подручје је око 260 km удаљено од Београда, 350 km од Новог Сада и 40 km од Златибора.

На простору природног добра налази се значајан број интересантних туристичких локалитета, који могу да привуку велики број посетилаца и да их задрже на подручју као

целини или у појединим деловима: Увачка језера, меандри Увца на Увачком, Златарском и Радоињском језеру, Ледена пећина и велики број видиковаца (Молитва, Горње Лопиже, Савина Столица, Дебеља и др.).

Доступност локалитета који се налазе у близини природног добра, такође је важна за осмишљавање боравка туриста који у овом региону желе дуже да се задрже. У близини се налазе: Предео изузетних одлика „Камена Гора“, Споменик природе „Слапови Сопотнице“, манастир Милешева, Специјални резерват природе „Клисура реке Милешевке“, Парк природе „Златибор“, Парк природе „Голија“ и др.

У непосредној близини заштићеног подручја се налази Златибор који има велики број смештајних капацитета и гостију који редовно долазе у једнодневне излета на заштићено подручје.

Највише објеката хотелског смештаја налази се у непосредном окружењу заштићеног подручја, на планини Златибор, Златар, Новој Вароши и Сјеници, и у приватном смештају у селима општина Сјеница и Нова Варош.

Део природног добра је повезан обележеним и уређеним бицикличким и пешачким стазама са околним простором:

- стаза Златар – Увац, правцем Дрмановићи – Акмачићи – Комарани – Увачко језеро (брана), дужине 10,9 km,
- стаза Манастирски пут, правцем Златар – Водена пољана – Манастир Милешева – Пријепоље, дужине 23 km, и
- стаза Сјеница – Златар – Нова Варош, дужине 36 km.

Најзаступљенији видови туристичке понуде су: екотуризам, спортско-рекреативни, рурални, транзитни, ловни и риболовни.

Екотуризам представља одговорно путовање у природу којим се чувају животна средина и културне вредности и омогућава благостање локалног становништва. Представља сегмент одрживог туризма. Екотуризам треба да допринесе како заштити и промоцији биодиверзитета и геодиверзитета, тако и унапређењу комерцијалних одлика заштићеног природног добра кроз укључивање локалног становништва у реализацију туристичких услуга, очување идентитета и традиције локалне заједнице, демографској ревитализацији села и развијању свести о заштити природне средине, не само туриста већ и локалне заједнице. Екотуризам се базира на вођењу и пратњи мањих група до 25 људи у природу у циљу едукације.

Спортско-рекреативни туризам – је везан за излетничка, једнодневна и вишедневна кретања. Једнодневне излете практикују појединци из оближњих насеља, док излетничка и

вишедневна кретања обухватају ширу контрактивну зону. Овај вид туризма обухвата планинарење, пешачење, бициклизам на обележеним стазама или уз пратњу водича.

Сеоски (етно) туризам – развој сеоског туризма, као инструмент економског развоја и подизања стандарда сеоског становништва, базира се на принципима одрживог развоја и очувања природних ресурса руралних подручја.

Транзитни туризам – може имати позитивне ефекте на развој туризма као и целокупног подручја, у смислу продужавања боравка путника у транзиту на туристичким пунктовима, дуж главних саобраћајних праваца, као и усмеравање путника ка атрактивним туристичким локалитетима који су лоцирани на подручју природног добра. Развој регионалне сарадње, реконструкција и изградња саобраћајница регионалних праваца, представља основ дугорочног развоја транзитног туризма.

Риболовни туризам – на Златарском и Увачком језеру се одржавају рекреативне активности на води, укључујући рекреативни риболов и „Златарску шаранијаду“.

На овом подручју се сваке године током летње сезоне организује манифестација „Златарфест“ који укључују и регату на Златарском језеру, фестивал хељде, изложбу златарског сира - „Златарска сиријада“, меда и друга дешавања (од јула до септембра), као и манифестација „Дани Сјеничке пите“ у Сјеници.

Златарско језеро, једна од "капија" резервата (Фото: Александар Бубања)

2 Оцена стања животне средине заштићеног подручја

Стање животне средине на заштићеном подручју је углавном добро и одликује се прилично високим квалитетом основних елеманата (ваздух, вода, земљиште, бука и др.), али је ипак ово подручје изузетно осетљиво на могуће притиске. Квалитет животне средине на заштићеном природном добру је задовољавајући услед периферног положаја и удаљености од градских и привредних центара.

Основни проблем представљају отпадне воде из Сјенице (канализација, млекаре, кланице...), које се преко река Вапе, Јабланице и Грабовице уливају у Увачко језеро, те отпадне воде Кокиног Брода које се уливају у Златарско и Радоињско језеро, као и отпадне воде Петловца, приградског насеља Нове Вароши, које се преко реке Злошнице уливају у Златарско језеро, и које све негативно утичу на квалитет вода. Заштитне зоне изворишта су угрожене непланском градњом и подизањем привредних објеката у којима није решено питање одвођења отпадних вода и загађујућих материја. Проблем предствала и рудник мрког угља „Штавал“, који индиректно загађује воде сливног подручја.

На подручју резервата је недовољно развијено управљање чврстим отпадом у погледу прикупљања, третмана и одговарајућег депоновања. Проблем представља неадекватно одлагање отпада у сеоским срединама, а посебно одлагање у коритима река. На територији општине Сјеница се за одлагање комуналног и кланичног отпада користи неуређена и неконтролисана депонија која загађује и угрожава квалитет реке Увац и истоимене акумулације, због изливања токсичних материја. Паљењем отпада ствара се велика количина отровног дима.

Квалитет ваздуха на планском подручју је, углавном, задовољавајући, а једино је у зимском периоду забележено повећање концентрација угљен-диоксида (CO₂) и чађи услед сагоревања чврстих горива, загађивање пореклом од транзитног саобраћаја, као и рудника мрког угља „Штавал“, који загађује ваздух и земљиште сумпором и пепелом.

Велики проблем представља и бесправна ("дивља") градња објеката од чврстог материјала као и тзв. "привремени"/ покретни објекти као што су стамбени контејнери, камп кућице, надстрешнице... На подручју резервата је евидентирано око 250 илегално изграђених објеката, који поред визуелног нарушавања предела, имају негативан утицај на воду, шуму, земљиште, биљне и животињске врсте и остале чиниоце животне средине.

3 Преглед конкретних активности, делатности и процеса који представљају фактор угрожавања заштићеног подручја

УГРОЖЕНОСТ РЕЉЕФА

Рељеф у заштићеном подручју није значајније угрожен антропогеном делатношћу. Делови рељефа су потопљени вештачким акумулацијама, али то није имало значајан негативан ефекат, јер је простор добио изван нове аспекта и нову вредност. Значајнија угроженост рељефа могућа је по правцима главних и локалних саобраћајница, односно просецањем нових путних праваца, изградњом усека у падинама или појавом мањих каменолома одакле се вади издробљени стенски материјал за насипање локалних путева.

НЕГАТИВАН УТИЦАЈ НА ВОДЕ

Велики проблем заштићеног подручја је загађење Увца које доноси река Вапа. Вапу загађује и рудник Штаваљ, као и река Грабовица у коју се уливају отпадне комуналне воде Сјенице. Приоритет је санирање ових загађивача. То подразумева изградњу канализационог система и уређаја за пречишћавање отпадних вода у Сјеници, преко којих би се заштитило, како постојеће извориште Зарудине, тако и Увачко (Сјеничко) језеро, као извориште од републичког значаја. Слична ситуација је и са отпадним водама Кокиног Брода које се уливају у Златарско и Радоињско језеро, као и отпадним водама Петловца, приградског насеља Нове Вароши, које се преко реке Злошнице уливају у Златарско језеро.

Када се говори о угрожености крашких изданских вода, мисли се пре свега о угрожености њиховог квалитета. Главни фактори угрожавања налазе се у зонама прихрањивања извора, а потичу од употребе хемијских средстава у пољопривреди, која је главна привредна делатност на заштићеном подручју. Из тог разлога је неопходно спроводити контролу употребе хемијских средстава и вештачких ђубрива.

НЕГАТИВНИ УТИЦАЈИ НА ФЛОРУ И ВЕГЕТАЦИЈУ

Утицај антропогеног фактора на вегетацију може се континуирано пратити кроз историју подручја. У кризним годинама (у ратном периоду), посечен је највећи део шума, па су данас присутне углавном младе и средњедобне састојине са великим учешћем жбунастих врста. Штетне последице нерационалног коришћења шумске и зељасте вегетације огледају се у присуству проређених састојина са доминацијом коровских врста које отежавају природну обнову заједница или у присуству шумских заједница са ретким дрвећем лоше виталности и стаблима развијеним из вегетативних изданака.

НЕГАТИВНИ УТИЦАЈИ НА ФАУНУ РИБА

И поред очуваности морфолошких и хидролошких карактеристика истраживаних водотока, кључни антропогени негативни фактори за постојећу фауну риба представљају промена квалитета воде (од комуналних отпадних вода из околних насеља и са пољопривредних површина). Посебан проблем представљају и вишегодишња непланска порибљавања акумулација врстама које нису карактеристичне за ово подручје, чиме су нарушене природне вредности заштићеног подручја.

УГРОЖЕНОСТ ФАУНЕ ВОДОЗЕМАЦА И ГМИЗАВАЦА

Станишта великог броја врста водоземаца и гмизаваца на заштићеном подручју су угрожена. Најизраженији угрожавајући фактори су: изградња, нелегална сеча шума - тј. сеча која није у складу с плановима газдовања шумама, криволов, несавесно и неконтролисано коришћење хемијских средстава у пољопривреди и сл.

УГРОЖЕНОСТ ПЕЋИНСКЕ ФАУНЕ

Најзначајније факторе угрожавања у спелеолошким објектима представља нестручно уређивање за туристичке посете. Увођењем неадекватне расвете нарушавају се климатски услови што може изазвати негативне последице на живи свет у пећини. Током 2018. године извршена је израда стручне документације основа коришћења Ледене пећине. На основу овог документа спроводе се мере заштите Ушачког пећинског система, организује се начин посете и ограничава број посетилаца.

НЕГАТИВНИ УТИЦАЈИ НА ФАУНУ ПТИЦА

На заштићеном подручју постоје угрожавајући фактори који представљају проблем за заштиту птица:

- губитак, деградација и фрагментација шумских станишта, пашњака, камењара, као и других станишта услед изградње објеката (кућа за одмор, брана хидроелектрана и репетитора, шумских путева),
- употреба отрова, пестицида и разних других опасних и штетних хемикалија ради сузбијања штеточина,
- у ранијем периоду вршене су велике акције тровања вукова и других штеточина. У савременом периоду, на ширем простору, постоји повремено тровање паса и других животиња.

Белоглави сун *Gyps fulvus* и **Сури орао** *Aquila chrysaetos* – Главни угрожавајући фактори за ове врсту су тровање, контаминација лековима (којима су лечене угинуле

домаће животиње), недостатак хране, деградација станишта (посебно места гнезђења), пљачка гнезда и узнемиравање. Већина угрожавајућих фактора је редукована током последњих година.

УГРОЖЕНОСТ ФАУНЕ СИСАРА

На основу досадашњег увида у разноврсност и стање фауне сисара на предметном подручју и стању компоненти природе значајних за њено очување, може се закључити да она тренутно није значајније угрожена. Структура, величина и просторна конфигурација природних и других станишта пружа довољно могућности у смислу обезбеђења прехранбених и заштитних потреба присутних врста. Конфигурација терена, клисураста и изувјана долина Увца ствара многе просторне „цепове“, често тешко приступачне и са копна и са воде, нарочито у доњем делу тока, на Радоињском језеру. Оваквих „цепова“ има дуж читавог тока, што ствара одговарајућезаклоне и просторе на којиманарочито крупнији сисари налазе повољне услове за боравак и кретање. Такође, пространи шумски комплекси Муртенице, Златара и Јавора се природно надовезују на клисуру, што чини знатно шири и компактан животни простор за сисаре.

НЕГАТИВНИ УТИЦАЈИ САОБРАЋАЈА НА ПРИРОДНЕ ВРЕДНОСТИ

Пресецање и пробијање путева (локални, шумски) ремети структуру станишта фауне и представља значајан угрожавајући фактор. Један од проблема је уклањање вегетацијског слоја што доводи до брзе и трајне фрагментације станишта и изолације појединих делова популације (врста) у мале енклаве, што у дужем временском периоду може довести до изумирања. Ово се посебно односи на херпетофауну, јер ове животиње имају ограничену способност за миграције на већим раздаљинама или за насељавање других, мање нарушених подручја.

НЕГАТИВНИ УТИЦАЈИ ТУРИЗМА НА ПРИРОДНЕ ВРЕДНОСТИ

У тренутку када су активности становништва замрле и сви се окренули градовима и селима, појавила се нова антропогена опасност – покренута је дивља градња. Од почетне стихијске градње појединачних објеката, формиран је велики број локалитета за викенд изградњу и захваљујући томе туризам је показао своје ружно лице и запретио да се читав простор претвори у антропогену пустињу ишпартану улицама и низовима кућа и викендица. Једина позитивна страна је та што се градња због лоших услова (отежаног приступа, непостојања инфраструктуре и сл.) није проширила на велике површине. Иако туризам на овом подручју, тренутно није развијен у мери у којој може

битно утицати на природне потенцијале, планира се да у будућности буде покретач развоја, па самим тим и један од већих фактора угрожавања.

Погрешно конципирани принципи развоја туризма, као и прекомерно присуство туриста на овом простору могу довести до великог притиска на живи свет заштићеног подручја. Анализом података о броју посетилаца, и на основу ученог повећаног интересовања за посете Увцу, Резерват „Увац“ д.о.о. је током 2017.године донео „План управљања посетиоцима у СРП „Увац“ у циљу ограничавања броја посетилаца и временског ограничења посета на Увачком језеру. Овим документом који је израђен на основу мишљења Завода за заштиту природе Србије донекле је регулисан број посетилаца и спречен негативан утицај на природне вредности. Такође, уредбом о проглашењу Специјалног резервата природе „Увац“ на површинама на којима је утврђен режим заштите II степена ограничена је и регулисана употреба пловила у туристичке сврхе. Да би се избегле грешке и обезбедио одржив развој туризма, треба спречити неконтролисан и неуравнотежен развој туризма.

НЕГАТИВАН УТИЦАЈ ДЕПОНОВАЊА ОТПАДА НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

Већи део територије, нарочито рурална подручја у теже приступачним деловима заштићеног подручја, нису обухваћена организованим сакупљањем отпада, што за последицу има стварање нехигијенских сметлишта са неповољним утицајем на еколошку слику подручја, често лоцираним на неповољним теренима (у долини речних токова, у близини стамбених подручја, у јамама и тд.). Сметлишта и депоније чврстог отпада у насељеним подручјима представљају значајан фактор загађивања, ако се узме у обзир да се штетне материје приликом разлагања процеђују кроз подлогу, доприносећи загађењу земљишта, а поготово површинских и подземних вода.

ЕКСПЛОАТАЦИЈА МИНЕРАЛНИХ СИРОВИНА

Један од угрожавајућих фактора на заштићеном подручју је експлоатација минералних сировина. Иако тренутно не раде рударска постројења за експлоатацију и прераду магнезита, простор око некадашњег рудника је девастиран. Велика количина јаловине, застарела опрема и резервни делови, напуштени рударски објекти, осим што кваре пејзажне карактеристике овог простора, представљају и потенцијалну еколошку „бомбу“ јер након напуштања ових постројења није урађена санација простора ни рекултивација копова и јаловишта.

4 Дугорочни циљеви заштите, очувања, унапређења и одрживог развоја

1.11 Визија

Специјални резерват природе „Увац“ је подучје чисте воде и ваздуха, очуваних шума и предела, тиме пружајући разноврсној и бројној флори и фауни сигурно и гостољубиво станиште, локалном становништву омогућајући да живи и привређује у складу са природом, а туристима и посетиоцима пуни доживљај разноврсног биодиверзитета, локалних производа и услуга.

1.12 Дугорочни и посебни циљеви

Концепт заштите СРП „Увац“ заснива се на међународним документима (IUCN упутства), законом утврђеним приоритетним функцијама, као и циљевима управљања базираним на досадашњим искуствима у управљању подручјем и специфичностима које ово подручје и локалне заједнице краси.

Управљање заштићеним природним добром подразумева развијен систем мера и активности којима су уређена питања од значаја за успешно планирање и спровођење мера заштите, очувања и унапређивања посебних природних вредности, рационално и планско коришћење природних ресурса, обезбеђивање функционалности уз поштовање начела очувања природних вредности и равнотеже природних екосистема.

Дугорочни циљеви заштите, очувања, унапређења и развоја подручја СРП „Увац“ су:

- Заштита биодиверзитета укључујући основну еколошку структуру и пратеће еколошке процесе, као и подршку едукацији и одрживом туризму;
- Очување виталних и функционалних популација и скупина аутохтоних врста у густинама које су довољне како би се дугорочно обезбедила отпорност екосистема;
- Очување и унапређење станишта, типова станишта и популације дивље флоре и фауне, а посебно очување и даље снажење популације белоглавог супа;
- Очување и повећање разноврсности ихтиофауне уз јачање учешћа аутохтоних врста и снажење њихових популационих карактеристика;
- Очување разноврсних еколошких процеса у подручју;
- Очување и унапређење вредности биодиверзитета, геодиверзитета, као и културно-историјских вредности подручја;
- Очување геоморфолошких, хидролошких и спелеолошких одлика и феномена геонаслеђа, као и њихово одрживо коришћење у туризму и едукацији;

- Обезбеђивање услова за одрживи развој туризма, који ће туристима и посетиоцима понудити едукативне, културне, инспиративне и рекреативне садржаје, при томе не доприносећи деградацији простора;
- Подршка развоју локалних заједница и унапређењу квалитета живота локалних становника базираном на коришћењу ресурса на одржив начин;
- Очување и побољшање стања природних чиниоца животне средине, првенствено квалитет вода и земљишта, очување квалитета основних чинилаца животне средине (ваздух, вода, земљиште), заштита од буке и обезбеђење адекватног управљања отпадом;
- Успостављање система за планско уређење и изградњу, уз санацију последица досадашње противправне изградње објеката.

Посебни циљеви су:

- Управљач ће до 2034. године унапредити институционални капацитет, развојем људских и финансијских капацитете, као и опремљеност са савременом опремом чуварске службе која спроводи унутрашњи ред у подручју;
- Управљач ће до 2034. године развити план управљања посетиоцима и почети са његовом имплементацијом;
- Управљач ће до 2034. године израдити софтверско решење о природним и створеним вредностима, непокретностима, активностима и другим подацима од значаја за управљање Специјалним резерватом природе „Увац“;
- Управљач ће до 2034. године развити план комуникације, образовања и учешћа јавности, укључујући и политику рада са волонтерима и отпочети са његовом имплементацијом.

5 Анализа и оцена услова за остваривање циљева

Постојање дугогодишњег искуства управљача, као и континуиране активности на јачању људских капацитета и унапређење техничке опремљености указују на постојање кључних предуслова за остваривање постављених циљева заштите, очувања, унапређења, одрживог коришћења и развоја.

SWOT анализа је припремљена како би указала на кључне ограничавајуће факторе за остваривање постављених циљева заштите, очувања, унапређења, одрживог коришћења и развоја.

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> • Разноврсне природне вредности у СРП (биодиверзитет, објекти геонаслеђа, предели), • Увачка језера као вишенаменски ресурс (водоснабдевање, енергија, станиште...), • Разноврсна понуда у туризму и респективни потенцијал за развој туризма, • Искуство у заштити популације белоглавог супа, • Богат и разноврстан фонд ихтиофауне, • Богата културно-историјска баштина у резервату и околини, • Висок проценат државне својине над земљиштем на којем се простире СРП омогућава лакше управљање и спровођење мера заштите и развоја, • Слаба насељеност подручја, смањује утицај људи на режиме заштите, • Близина магистралног пута и доста добра мрежа интерних саобраћајница, • Успостављени квалитетни управљачки капацитети у СРП (особље, процедуре, савремена опрема, визиторски центар), 	<ul style="list-style-type: none"> • Недовољно развијена институционална сарадња између заинтересованих страна, • Велики број бесправно изграђених објеката, • Отежани услови за рад чуварске службе због разуђеног и неприступачног терена, • Условљеност спровођења активности временским приликама (зима, сушно лето...); • Недовољно развијени правни, организациони и материјално-финансијски услови за управљање посетиоцима и контролу инвестиционих активности, • Непостојање инфраструктуре за коришћење превозних средстава која користе електричну енергију за погон, а она је прописана, • Јавност и посетиоци недовољно познају вредности и мере заштите СРП, што узрокује ниску свест о потреби подршке заштити овог подручја, • Недовољно развијени едукативни програми на територији СРП и

<ul style="list-style-type: none"> • Добра сарадња са кључним корисницима природних ресурса у СРП (енергетика, шумарство, ловство, спортски риболов) и полицијом, • Дугорочна и добра сарадња са становништвом и кланицама на обезбеђивању хране за белоглаве супове и друге врсте птица и животиња. 	<p>ограничени ресурси за спровођење едукативних активности,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Нерешено питање отпадних комуналних вода насеља (Сјеница и Кокин Брод) и сјеничке депоније чврстог отпада угрожавају природне ресурсе и сам СРП, • Непотпуна знања и недовољно изграђен ауторитет чувара за обављање послова надзора над спровођењем режима заштите, • Недостатак контролних пунктова, отежава управљање посетиоцима, • Неуређеност и неопремљеност јавних површина и објеката за боравак и рекреацију посетилаца, • Непотпуна истраженост појединих компоненти природног комплекса и културно-историјских вредности, • Непостојање модерног информационог система као једног од кључних алата управљања заштићеним подручјем и основом за вршење мониторинга, • Непотпуна обележеност заштићеног подручја.
ПРИЛИКЕ	ПРЕТЊЕ
<ul style="list-style-type: none"> • Имплементација Закона о заштити природе, чиме се унапређује управљања заштићеним подручјима, • Могућности коришћења више фондова за финансирања заштићених подручја (средстава републичког буџета, ЕУ фондова...), • Могућности развоја пројеката заштите, реинтродукције и мониторинга лешинарских врста птица Балкана и Србије који би се реализовали и на 	<ul style="list-style-type: none"> • Недовољна подршка управљачу од стране органа локалне самоуправе на спровођењу режима заштите и стварању партнерства са становништвом и другим корисницима простора, • Велики "притисак" посетилаца на Увачко језеро (кањон истог и Ледену пећину), • Велике осцилације нивоа воде на увачким језерима услед неповољних хидролошких услова и повећане производње електричне енергије (стални

<p>заштићеном подручју Увца,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Могућности развоја међународних пројеката за заштиту подручја и одрживи развој, • Усвојена Стратегија развоја туризма Србије и очекивано јачање финансијске и друге подршке програмима и пројектима развоја еко и руралног туризма и других облика туризма у заштићеним подручјима, • Стратегија развоја пољопривреде и ИПАРД III програмомогућују ширење могућности финансирања програма и пројеката руралног развоја, органске и друге одрживе пољопривредне производње, • Подршка мерама за смањење климататских промена омогућује спровођење мера и у СРП (пошумљавања и других активности заштите земљишта и шума), • Препознатљивост Увца и белоглавих супова у Србији и региону, • Међународне обавезе проистекле из НАТУРА 2000, • Развој сарадње, међусобног информисања, пружања стручне и друге помоћи између заштићених подручја. 	<p>рад хидроелектрана),</p> <ul style="list-style-type: none"> • Неактивност општине Сјеница на решавању питања канализације и комуналне депоније, • Пасивност општина Нова Варош и Сјеница на изради и доношењу потребних урбанистичких планова, • Неадекватно реаговање надлежних органа на поједине инвестиционе намере и активности које могу бити еколошки неподобне или штетне, • Споро спровођење мера везаних за отклањање и спречавање последица противправне изградње објеката, • Неадекватно поступање надлежних органа по решењима и другим актима еколошке, грађевинске и друге инспекције, • Непотпуна или веома слаба међусобна сарадња релевантних стручних и научних институција које врше истраживања и мониторинг на заштићеном подручју, • Недовољна материјална и стручна подршка управљачу од стране меродавних министарства и институција на изградњи ауторитета управљача и чувара вредности заштићеног подручја, • Немогућност наплате накнада за коришћење заштићеног подручја од стране неких корисника чиме се угрожава реализација планираних активности и финансијско пословање управљача.
--	--

Кључни ограничавајући фактори који су у претходном периоду значајно утицали на успешно остваривање програма заштите и развоја од стране управљача су произашли из SWOT анализе:

- потреба за даљим унапређење правних, организационих и материјално-финансијских услова управљача у циљу квалитетнијег управљања подручјем и посетиоцима, имплементацији мера заштите и унапређења биодиверзитета и контролу усаглашености инвестиционих активности са режимима заштите,
- непрепознавање вредности и значаја СРП „Увац“ за заштиту вредности подручја и ниска свест о потреби заштите у циљу очувања вредности подручја и квалитета ресурса којима се управља;
- непостојање адекватне институционалне сарадње између заинтересованих страна (институција, локалних самоуправа, невладиног сектора, локалне заједнице и др.), у спровођењу стратегских и планских докумената;
- недовољно развијени едукативни програми на територији СРП и ограничени ресурси за спровођење едукативних активности;
- недостатак материјалних средстава за реализацију свих потребних активности.

Анализа стања заштићених вредности, природних ресурса, односно основних вредности заштићеног подручја, у складу са законским обавезама редовно се приказује у оквиру Извештаја о остваривању Програма управљања на годишњем нивоу и доставља надлежном Министарству заштите животне средине.

Оцена стања природних ресурса, односно шумских ресурса, вреднује се кроз десетогодишње премере и израде основа газдовања шумама, а стање риболовне фауне вреднује и оцењује се кроз Програм управљања рибарским подручјем.

Узимајући у обзир дефинисане циљеве заштите, очувања и унапређења и одрживог развоја, и кључна ограничења за остварење свих дугорочних циљева морају се обезбедити условишто подразумева:

- организационо и кадровско јачање капацитета управљача;
- осавремењавање и техничко опремање управљача;
- дигитализацију података и ажурирање постојећих база (софтверско решење о природним и створеним вредностима, непокретностима, активностима и другим подацима од значаја за управљање Специјалним резерватом природе „Увац“;
- развој едукативних и информативних програма и рад са децом, локалним становништвом, посетиоцима;
- унапређе механизам институционалне сарадње између заинтересованих страна и управљача;
- обезбеђење финансијских средстава за реализацију дугорочних циљева;
- унапређење сарадње са другим заштићеним подручјима у Србији и на међународном нивоу.

6 Приоритетне мере и активности на заштити, одржавању, праћењу стања и унапређењу природних и створених вредности

Све мере и активности су планиране сагласно законском и стратешком оквиру, као и на основу услова који су издати од стране Министарства заштите животне средине и Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, Републичке дирекција за воде.

ЗАШТИТА СТАНИШТА:

У СРП „Увац“ постоје четири групе типова станишта, при чему су „шуме и полуприродне површине“ најзаступљенији тип станишта, а затим следе „пољопривредне површине“, „водени басени“ и „вештачке површине“.

Плански документ разматра све типове станишта.

Шуме: Шумска вегетација је представљена низом заједница и то: шума беле јове *Alnetum incane*, шума јове и граба *Alneto glutinosa-Carpinetum betulli*, шума китњака и цера *Quercetum petraeae-cerris*, шума црног јасена и белог граба *Orno-Ostryetum carpinifoliae*, шума китњака *Quercu-Carpinetum* и граба и шуме букве *Fagetum montanum*. На осојним падинама се налазе фрагментално распоређене шуме смрче *Picenion excelsae* у комбинацији са мањим површинама борових шума. Изнад овог појаса јављају се заједнице са брезом *Betula pendula* и јасиком *Populus tremula*.

Шумама се газдује рационално у циљу побољшања заштите, структурне изграђености, порекла, еколошке стабилности, здравственог стања. Управљач настоји да уз трајно очување, заштиту и унапређење те рационално, мултифункционално и одрживокоришћење стварно (затечено) стање преводи ка оптималном функционалном стању шума.

Циљ: Очување постојећих и формирање нових аутохтоних шумских заједница и успостављање екосистемског баланса.

Активности:

- чување шума, укључујући очување природног састава и структуре аутохтоних шумских и унапређење измењених екосистема;
- обележавање границе заштићеног подручја и локалитета у режиму заштите I и II степена;
- заштита шумских екосистема од пожара;
- праћење појаве сушења шума и праћење популације штетних инсеката;
- мапирање и планирање мера за праћење и сузбијање ширења алохтоних врста;

- ажурирање базе података;
- прикупљање података о типовима станишта кроз апликацију „Тренеска“.

Пољопривредне површине: У оквиру пољопривредних површина поред обрадивих површина (оранице, воћњаци...), са аспекта заштите најзначајније су површине под ливадама и пашњацима.

Вегетација ливада и пашњака је услед израженог антропозоогеног утицаја, осиромашеног флористичког састава и углавном представљена заједницама типа *Nardetum strictae* и сл. За шири простор Увца се наводе још заједнице *Danthonietum calycinae* Cinc. Et Kojić; *Festucetum pseudovinae* Horv; *Agrostidetum albae* Ujv. И влажне ливаде бесколенке *Molinietum coeruleae* Koch. Продуктивније ливаде кошанице (*Molinio-Arrhenatheretea* Tüxen) су развијене изван клисуре, ближе сеоским срединама.

Циљ: Очување ливадских и пашњачких екосистема и подршка власницима за њихово очување.

Активности:

- формирање базе података травнатих станишта на подручју резервата;
- успостављање трајног праћења стања травнатих станишта;
- редовно одржавање и обнављање деградираних и спонтано обраслих ливадских површина;
- уређење, обнова, одржавање и еколошки безбедно коришћење ливада и пашњака у зонама заштите изворишта вода и природних вредности, у складу са успостављеним режимима заштите постојећих, односно планираних акумулација и заштићених подручја;
- обележавање границе заштићеног подручја и локалитета у режиму заштите I и II степена;
- организовање сарадње са власницима земљишта на коме се природно добро налази;
- стварање услова за покретање и развој органске производње хране, добијање робне марке широког асортимана локалних пољопривредно прехранбених производа по основу посебних/заштићених одлика географске средине.

Водени басени (извори, водени токови и акумулације): Хидрографску мрежу заштићеног подручја чине акумулације „Увац“, „Златар“ и „Радоиња“, део реке Увац између наведених акумулација, као и реке Вапа, Јабланица, Грабовница, Вељушница, Кладница, Вршевина, Тисовица и Марића река са притокама. Са ихтиофаунистичког аспекта све воде припадају салмонидном типу.

Планом управљања нису предвиђене радње које би на било који начин утицале на водни режим или одступале од издатих водних услова.

Циљ: Очување изворишта, водених токова и акумулација.

Активности:

- сарадња са локалним самоуправама и другим корисницима на спровођењу одредница Закона о водама са циљем очувања водених токова и акумулација;
- активности заштите акватичних екосистема од свих видова загађења, промена хидролошког режима и квалитета воде и деградације станишта;
- интензивнија сарадња са инспекцијама;
- истраживање и мониторинг квалитета воде на Увачком језеру;
- ажурирање базе података о хидролошкој мрежи у СРП;
- израда катастра изворишта, водених токова и акумулација и израда пројеката уређења;
- биолошки мониторинг текућих и стајаћих вода на подручју СРП;
- сарадња са локалним самоуправама и другим корисницима на спровођењу одредница Закона о водама са циљем очувања водених токова и акумулација;
- активности заштите акватичних екосистема од свих видова загађења, промена хидролошког режима и квалитета воде и деградације станишта;
- едукацији становништва и на промоцији заштите и одрживог коришћења и очувања акватичних екосистема.

ЗАШТИТА ФЛОРЕ, ФАУНЕ И ФУНГИЈЕ

Флора: На заштићеном подручју забележено је 655 биљних таксона (истраживањима васкуларне флоре реке Увац, од Сјенице до Штрпца, Вељић, М. и сарадница наводе 730 таксона, 2006), што чини око 17 % целокупне флоре Србије.

Број врста које имају национални и међународни значај износи 213. На националном нивоу, заштита биљних врста спроводи се према Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Службени гласник РС“, бр. 05/10, 47/2011, 32/2016 и 98/2016). Овим законским актом обухваћено је 74 биљна таксона са подручја Увца и то у категорији строго заштићених – 4 и заштићених врста – 70 (Прилог бр. 6). Строго заштићене су четири врсте орхидеја: *Dactylorhiza maculata* (пегави каћунак), *Dactylorhiza saccifera* (врећасти каћун), *Orchis militaris* (каћун) и *Orchis ustulata* (медени каћунак).

Фауна: Ихтиофауну овог подручја чини 25 врсте риба из 9 фамилија, од чега је 14 заштићених и једна строго заштићена дивља врста (пеш).

Забележено је присуство укупно 19 врста водоземаца и гмизаваца, што чини 38,30% од укупног броја врста које насељавају територију Републике Србије. Ово подручје

представља станиште строго заштићених врста водоземаца: *Bombina variegata* (жуторби мукач), *Bufo bufo* (обична крастача) и *Rana dalmatina* (ливадска жаба), као и строго заштићених врста гмизаваца: *Emys orbicularis* (барска корњача), *Natrix natrix* (белоушка) и *Vipera ammodytes* (поскок).

Посебну вредност биодиверзитета представља 19 врста инсеката из реда тврдокрилаца (Coleoptera), од којих је девет врста по први пут забележено у Србији: *Omalium caesum*, *Omalium excavatum*, *Lesteva (s.str) monticola*, *Alaobia spelea*, *Rugilus subtilis*, *Ochtheophilum fraticorne*, *Lathrobium (Tetratopeus) scutellare*, *Gabrieus breviventer* и *Gryophynus fraticornis*.

У току свих досадашњих истраживања на подручју СРП „Увац“ забележене су 223 врсте птица или 61,43% од укупног броја врста регистрованих у Србији. На Светској црвеној листи (IUCN Red List of Threatened Animals) са овог подручја евидентирано је укупно 19 врста. Основну вредност представља присуство једне од најређих врста лешинара код нас, белоглавог супа (*Gyps fulvus*) - евидентирано је око 233 (по процени око 270) јединке ове врсте.

Заштићено подручје стално или повремено настањује 47 врста сисара, што тренутно чини готово половину врста које су до сада на било који начин регистроване на територији Србије. Најбројнију групу чине глодари (Rodentia) са 13 забележених врста, уз још три за које постоје индикације о присуству. За њима следе звери (Carnivora) са 11 врста и бубоједи (Eulipotyphla) са 7. Најмалобројнији су папкари (Artiodactyla) са 2 и зечеви (Lagomorpha) са 1 врстом.

Циљ: Заштита значајних, ретких и угрожених врста.

Активности:

- ажурирање базе података о распрострањености врста;
- праћење стања популација флоре и фауне (мониторинг);
- прикупљање података о дивљим врстама кроз апликацију „Тренеска“
- наставак реализације вишегодишњег пројекта заштите белоглавог супа (мониторинг, забрана приступа птицама на хранилишту и гнездима на удаљености мањој од 250 метара, изношење хране на хранилишта...);
- наставак мониторинга популације сова и картирање њихових станишта;
- изградња нових просторија за прихват крупних птица и грабљивица, и других дивљих животиња којима је потребна помоћ;
- успостављање мониторинга фауне водоземаца и гмизаваца;
- успостављање мониторинга слепих мишева;
- истраживање диверзитета дневних лептира;
- обезбеђивање заштите и надзора локалитета са трајним и ограниченим риболовом, а нарочито у време мреста, континуирана контрола риболовног

режима, брзо и ефикасно деловање при откривању и сузбијању загађивача вода и предузимање мера спашавања риба у акцидентним ситуацијама;

- мапирање инвазивних врста биљака и животиња и њиховог станишта, као и планирање мера за контролу њиховог ширења и сузбијања;
- планирање мониторинга популација биљних врста: змијоглавка (*Echiumrussicum*), монашки пупавац (*Silenepusillasubsp. monachorum*) и представника из фамилије орхидеја (фам. *Orchidaceae*).

ЗАШТИТА ГЕОНАСЛЕЂА

Простор СРП „Увац“ је простор очуваних геоморфолошких феномена, односно репрезентативних облика крашког и флувиокрашког рељефа – јединствено по меандрима Увца и његових притока, као и по великом броју подземних облика крашког рељефа (поткапина, пећина и јама). Издваја се Ушачки пећински систем, дуг око 6 km, са каналима у неколико нивоа, дворанама и пећинским украсима. Најатрактивнији део овог система је Ледена пећина. Својим украсима, у виду дугачких драперија и витких белих стубова, лепотом зауставља дах.

Циљ: Очување геонаслеђа СРП „Увац“.

Активности:

- Чување и спречавање недозвољених активности на локалитетима;
- Подстицање настављања истраживања, нарочито у хидро-геолошким објектима (пећине Увца);
- Ажурирање база података о геолошким истраживањима, геодиверзитету и објектима геонаслеђа;
- Развој едукативних пројеката и тематских тура посвећених геонаслеђу;
- Одржавање локалитета геонаслеђа.

ЗАШТИТА ЧИНИОЦА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ:

Стање животне средине на заштићеном подручју је углавном добро али је подручје изузетно осетљиво на могуће притиске загађивача. Ово се посебно односи на проблем отпадних воде из Сјенице и приградских насеља Нове Вароши, као и на негативан утицај свих субјеката који у већој или мањој мери загађују различите чиниоце животне средине заштићеног подручја (млекаре, кланице, производни погони, рудник мрког угља „Штавал“...). На подручју резервата је недовољно развијено управљање чврстим отпадом у погледу прикупљања, третмана и одговарајућег депоновања а велики проблем представља и бесправна ("дивља") градња, што све има негативан утицај на стање животне средине.

Циљ: Заштита чиниоца животне средине.

Активности:

- Израда катастра стварних или потенцијалних загађивача са конкретним мерама за спречавање или умањење штетних утицаја тих објеката на околину.

ЗАШТИТА КУЛТУРНО – ИСТОРИЈСКОГ НАСЛЕЂА:

На заштићеном подручју се налази утврђено непокретно културно добро Мост на Увцу у засеоку Жвале (Урсуне), велики број археолошких локалитета (11) од којих су најзначајнији Јеринин град (Дружиниће), град Клак (Радоиња) и манастир у Трудову (Трудово), као и добара под претходном заштитом (5).

Циљ: Заштита и уређење локалитета и објеката културно историјског наслеђа.

Активности:

- Израда пројеката, уређење и одржавање локалитета.

УНАПРЕЂЕЊЕ РАДА ЧУВАРСКЕ СЛУЖБЕ:

Због специфичности послова на заштити природе, постојање чуварске службе у СРП је Законом дефинисана обавеза управљача. У делокругу рада чуварске службе посебно се издваја важност праћења и контроле активности посетилаца и других корисника у заштићеном подручју, коришћења минералних сировина, шума, флоре, фауне, употребе моторних возила, употреба пловила, градње објеката, ложења ватре на отвореном, одлагања отпада, одвијања манифестација и пружања информација и помоћи посетиоцима и локалном становништву.

Законом о заштити природе, прописано је да се спровођење режима заштите, унутрашњи ред и чување специјалног резервата природе обезбеђује доношењем и применом Правилника о унутрашњем реду и чуварској служби. Правилником се ближе утврђују забрањени радови и активности као и правила и услови обављања радова и активности који су допуштени.

Циљ: Квалитетна контрола активности посетилаца и других субјеката у заштићеном подручју.

Активности:

- спровођење правилника о унутрашњем реду и чуварској служби;
- организовање и на адекватан начин опремање чуварске службе;
- обука чуварске службе за обављање послова заштите, поступања са дивљим животињама (посебно са онима које су повређене) и управљање посетиоцима.

7 Приоритетни задаци и активности научно-истраживачког рада

Иако су до сада вршена бројна научна истраживања у СРП „Увац“, још увек се може сматрати као недовољно истражено подручје у Србији, посебно по питању биодиверзитета.

Основни циљ биолошких истраживања у наредних 10 година биће комплетирање базе података о стаништима и врстама у свим деловима специјалног резервата природе, са посебном пажњом на оне врсте које су битне за управљање заштићеним подручјем, као што је то белоглави суп. Истраживања ће се спроводити са научним институцијама, а њихово планирање и спровођење ће бити првенствено базирани на темељу потреба и давања приоритет истраживања чији резултати ће бити применљиви у практичној заштити природе.

Циљ: Наставак започетих и успостављање нових научних истраживања из различитих специјалистичких и мултидисциплинарних области важних за очување подручја.

Активности:

- ажурирање базе података о распрострањењу свих врста на бази постојећих података и текућих истраживања;
- сарадња са научно-истраживачким институцијама и покретање заједничких пројеката за истраживање диверзитета флоре, фауне и фунгије, геонаслеђа и публикавање резултата истраживања;
- истраживање диверзитета дневних лептирова;
- Успостављање мониторинга на свим деловима заштићеног подручја.

8 Планиране активности на одрживом коришћењу природних вредности, развоју и уређењу простора

Уредбом о заштити на подручју резервата не ограничавају се права коришћења земљишта или природних богатстава значајније преко мере утврђене појединачним постојећим законима (нпр. Закон о шумама, Закон о водама, Закон о заштити пољопривредног земљишта, Закон о заштити животне средине, Закон о дивљачи и ловству, Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда или другим прописима). Изузетак представља забрана експлоатације минералних сировина у границама резервата.

Шуме и шумарство

Око 80% површина под шумом на подручју резервата је у државној својини а њихов корисник је ЈП „Србијашуме“ које газдовање тим шумама обавља преко Шумског газдинства „Пријепоље“ из Пријепоља и Ш.Г. „Голија“ из Ивањице.

Осим државних шума постоје и приватне шуме за које не постоје поуздани подаци о производним вредностима. За приватне шуме израђују се програми газдовања шумама у складу са Законом о шумама, за територију једне или више општина.

Уредбом о заштити, на подручју резервата забрањени су крчење и чиста сеча шуме, осим ради промене врсте дрвећа и узгојних облика шуме на малим површинама, изградње шумских комуникација и објеката, заштите и надзора природних вредности и за друге дозвољене намене изградње и уређења простора у складу са законом, као и сеча репрезентативних стабала дрвећа и примерака заштићених, ретких и у другом погледу значајних врста дрвећа и жбуња, као и садња, засејавање и насељавање дивљих врста биљака страних за природни, изворни живи свет западне Србије, осим пошумљавања и садње биљака на малим површинама и у строго контролисаним условима ради хортикултурног уређења, заштите од водне ерозије и рекултивације деградираних површина.

Као оквир за однос према шумама постављен је одрживи развој шумарства уз примену мера за постизање циљева газдовања шумама и шумским земљиштем утврђеним у основама газдовања шумама. На основу Закона о шумама („Службени гласник РС”, бр. 30/10, 93/12, 89/15 и 95/18 – др. закон) основе газдовања шумама су плански документи газдовања шумама који се доносе за газдинску јединицу, осим за шуме сопственика – физичких лица. Основе се израђују на основу утврђеног стања шума на терену (састојинске инвентуре) и нарочито садрже: стање шума; разраду општих смерница из плана развоја; евиденцију и анализу спроведених мера газдовања; планове газдовања по врсти и обиму послова, времену, месту и начину њиховог спровођења; вредност шума. Основе се доносе за период од десет година.

Циљ: Одрживо газдовање шумама, које подразумева управљање и коришћење шума и шумског земљишта на начин да се очува биодиверзитет, с тим да продуктивност и обнављање, виталност и потенцијал шума буду на нивоу који задовољава еколошке, економске и социјалне потребе.

Активности:

- усаглашавање шумских основа са режимима утврђеним уредбом о заштити на деловима газдинских јединица које су обухваћене границама резервата. Усаглашавањем обухватити све законом утврђене сегменте газдовања шумама (гајење и коришћење шума, изградња и одржавање шумских саобраћајница, унапређење свих функција шума);
- анализа стања приватних шума и израда програма газдовања тим шумама за подручје резервата, односно за територије катастарских општина које у целини или делом припадају резервату. Уколико се уређивање приватних шума организује кроз законом утврђену документацију на нивоу територије општина, онда ће се резултати споменуте анализе као и циљеви газдовања, врста и обим радова на приватним парцелама под шумом на подручју резервата уградити у споменута општинска документа;
- израда и доношење јединственог програма заштите од пожара за подручје Резервата који би био усклађен са мерама противпожарне заштите утврђеним шумским основама и другим шумарским документима, као и са противпожарним мерама које у складу са законом планирају и спроводе други субјекти;
- контролисано коришћење укупног потенцијала шума за рекреацију и туризам;
- израда јединственог програма коришћења и заштите лековитог биља, гљива и шумских плодова (споредних шумских производа) на подручју Резервата и потписивање споразума/уговора о сарадњи на реализацији тог програма са ЈП „Србијашуме“, сопственицима шума и земљишта на коме се наведени природни производи сакупљају.

Дивљач и ловство

Подручје резервата припада ловишту „Златар“ на територији општине Нова Варош – чији је корисник Ловачко удружење „Козомор“ из Нове Вароши и ловишту „Царичин град“ на територији општине Сјеница чији корисник Ловачко удружење „Врхови“ из Сјенице. Главне врсте гајене ловне дивљачи су срна, дивља свиња, зец, јаребица и јаребица камењарка. Од других врста ловне дивљачи најзначајније су вук и лисица.

На подручју резервата и активности лова, односно гајења, заштите и коришћења дивљачи одвијају се на основу Закона о дивљачи и ловству и других меродавних прописа (подзаконских аката) из те области и ловних основа, осим што је на подручју резервата

уредбом о заштити забрањен одстрел дивљачи на обележеним местима гнежђења и хранилиштима белоглавог супа (што је прецизирано Правилником о унутрашњем реду и чуварској служби), других ретких птица грабљивица и лешинарских врста и насељавање алохтоних врста дивљачи, док се препоручују мере за побољшање стања фонда ловне дивљачи, постављање наменских објеката и опреме за потребе њене прихране, чувања и праћења стања.

Циљ: Квалитетно управљање популацијом дивљачи.

Активности:

- усаглашавање ловних основа са меродавним елементима режима заштите установљеног уредбом о заштити;
- израда и реализација програма превенције и спречавања постављања отровних мамаца за вукове, лисице, псе луталице и друге животиње које наносе штету становништву и белоглавог супу;
- израда пројеката реинтродукције и снажења популација врста дивљачи које су нестале или су угрожене, односно врста које се могу сматрати аутохотним за западну Србију, а на основу научних провера и стручних ставова утврђених ловним основама;
- обавештавање чланова ловачких удружења о режиму заштите и утврђеним правилима унутрашњег реда и организација обука за препознавање птица, сисара, других животиња и биљака које се не смеју ловити, узмениравати, сакупљати или уништавати.
- потписивање споразума/уговора о сарадњи Резервата „Увац“ д.о.о. са ловачким удружењима.

Заштита и управљање риболовном фауном

Корисник рибарског подручја, тј. управљач риболовним водама у СРП „Увац“ је Резерват „Увац“ д.о.о. У циљу заштите и одрживог коришћења рибљег фонда рибарског подручја, корисник:

- прикупља и обрађује податке потребне за израду привременог програма управљања рибарским подручјем и програма управљања рибарским подручјем;
- прикупља и доставља министарству податке за вођење катастра риболовних вода;
- израђује Годишњи програм управљања рибарским подручјем;
- прикупља и обрађује податке о контролисаним лицима, улову и другим запажањима на рибарском подручју;
- издаје и води евиденцију о издатим дозволама за рекреативни риболов;
- прикупља, обрађује и архивира податке о улову рекреативних риболоваца;
- води евиденцију о извршеним порибљавањима, селективном риболову, транслокацији рибе и акцидентним угинућима риба на рибарском подручју;

- прикупља податке, израђује и благовремено доставља годишње извештаје и извештаје о коришћењу рибарског подручја.

Риболовне воде рибарског подручја Специјалног резервата природе „Увац“ насељавају 25 врста риба. Ихтиофауну рибарског подручја Специјалног резервата природе „Увац“ чине изворне (14), транслоциране (шаран, уклија, смуђ, сом, бодорка) и алохтоне врсте унете порибљавањем (језерска златовчица, бабушка, амурски чебачок, сунчица). Током претходног периода забележени су налази смуђа у акумулацији „Радоиња“ и бодорке у акумулацији „Златар“, што указује да је дошло до њиховог проласка из узводнијих акумулација у којима је раније њихово присуство констатовано.

Управљање рибљим фондом на риболовним водама врши се у складу са принципом одрживог коришћења, које доприноси очувању рибљег фонда и водених екосистема.

Циљ: Очување и одржавање водотокова и акумулација и аутохтоног рибљег фонда у њима.

Активности:

- доношење и спровођење Програма управљања рибарским подручјем за период 2025-2034;
  - чување и контролисано коришћење рибљег фонда;
  - праћење квалитета вода;
  - наставити и јачати сарадњу са удружењима спортских риболоваца на заштићеном подручју као и са удружењима са суседних рибарских подручја; та сарадња већ постоји, уз формално регулисање међусобних обавеза кроз одговарајуће акте, односно уговоре и споразуме;
  - успоставити ефикаснију контролу активности рекреативних риболоваца и излова рибе, доношењем новог Правилника о унутрашњем реду и чуварској служби, повећањем броја чувара и њиховим адекватним опремањем средствима рада, сарадњом са органима унутрашњих послова и месним становништвом, елиминисаће се или смањити на минималну меру појаве непрописног и прекомерног излова;
  - постављање мобилијара и одржавање приобалног појаса.

Пољопривредно земљиште и пољопривреда

Доминантни корисник пољопривредног земљишта на подручју Резервата су сеоска домаћинства, а његова претежна намена/култура су пашњаци и ливаде, што условљава и чињеницу да сточарство (и то, углавном, екстензивном) представља главни облик бављења пољопривредом. Земљиште припада категоријама педолошких супстрата слабије плодности и ограничених облика коришћења. Употреба хемијских средстава (пестицида и хербицида) је мала – како у погледу укупне површине која се третира, тако и у погледу количине употребљених хемикалија по јединици површине. Изузетак су површине на

којима се интензивније узгаја кромпир, али и ту је третирање хемикалијама мањег обима него у нижим, брдским и равничарским пределима.

Уредбом о заштити на подручју резервата и решењем о условима за израду Плана забрањено је преоравање пашњака и природних ливада, као и орање обрадивог земљишта и друге радње на местима и на начин који могу изазвати процесе водне ерозије и неповољне промене изгледа предела, док се препоручује и обезбеђује заштита земљишта од водне ерозије, санација и рекултивација оштећених или деградираних терена, развој земљорадње, сточарства, воћарства и пчеларства уз контролисану и што мању употребу хемијских средстава, очување и обнављање старих сорти и раса биљних култура и домаћих животиња.

Развој пољопривреде и рурални развој се базира на принципима одрживог развоја.

Циљ: Пољопривредну делатност засновати на принципима одрживог развоја и усмерити ка реалним капацитетима подручја, уз истовремено задовољење економских и еколошких интереса.

Активности:

- формирање базе семена аутохтоних сорти воћа и поврћа;
- укључивање локалног становништва у развојне пројекте усмерене ка производњи високовредне здраве хране или органске производње;
- подршка коришћавању агроеколошких погодности за производњу старих аутохтоних сорти воћа (јабукe, крушке и др.), семенског и меркантилног кромпира, планинских сорти стрних жита, лековитог и ароматичног биља, меда и др.;
- подршка усклађивању начина коришћења пољопривредног земљишта с природним погодностима и ограничењима и развојним потребама локалних заједница;
- интензивирање коришћења потенцијала ливада и пашњака за развој сточарства, пре свега млечно-месног говедарства и овчарства;
- подршка малим газдинствима да успоставе и унапреде прераду производа кроз мала породична газдинства и достигну виши степен финализације својих производа.

Воде и водопривреда

Воде на подручју резервата првенствено се користе за производњу електричне енергије (хидроелектране „Увац“, „Кокин Брод“ и „Бистрица“) и за локално водоснабдевање. У будућности, есенцијална намена хидроакумулација на Увцу биће регионално водоснабдевање, уз задржавање постојећих функција у мери која буде одређена потребама обезбеђења квалитетне воде за потрошаче у ширем окружењу.

Циљ: Наменско коришћење водних ресурса уз смањење негативног утицаја на диверзитет језера и водотокова.

Активности:

- ажурирање катастра водотока, извора и врела, објеката водоснабдевања и водопривредних објеката на подручју Резервата;
- мониторинг појаве наглих промена водостаја на увачким језерима, у циљу предузимања поступака предупређења или умањења негативних последица тих промена на рибљи фонд.

Електропривреда

Према расположивим подацима заштићено подручје има потенцијале за коришћење одређених обновљивих извора енергије и то хидро-енергије, биомасе, енергије Сунца и отпадне топлоте.

Циљ: Смањење конфликта између коришћења енергетских ресурса и заштите животне средине.

Активности:

- припрема плана за замену транспортних средстава која користе фосилна горива са транспортним средствима на електричну енергију у оквиру управљача СРП „Увац“;
- стварање предуслова за успостављање пунктова за пуњење батерија електричних возила на територији резервата;
- подршка коришћењу обновљивих извора енергије и нових технологија производње енергије на територији резервата;
- омогућити извођење планираних радова и активности на одржавању (санација, реконструкција, адаптација, доградња и др.) постојећих хидроелектрана "Увац", "Кокин Брод" и "Бистрица";
- омогућити извођење планираних радова и активности на изградњи Реверзибилне хидроелектране "Бистрица", која је Закључком Владе 05 број: 351-11401/2021-2 од 28.07.2022. године проглашена Пројектом од јавног и општег интереса, односно од посебног или националног значаја за Републику Србију, као и подршку реализацији пројектних активности током израде просторне и техничке документације, Студије о процени утицаја на животну средину, као и извођења радова на изградњи реверзибилне хидроелектране Бистрица;
- омогућити извођење планираних радова и активности на одржавању, санацији, адаптацији и реконструкцији у постојећим коридорима електроенергетске инфраструктуре;

- омогућити извођење планираних радова и активности на изградњи електроенергетске инфраструктуре према Плану развоја преносног система и Плану инвестиција.

Минералне сировине и рударство

На подручју Резервата нема значајнијих лежишта и резерви минерних сировина. Од економског значаја су резерве грађевинског камена, првенствено кречњака, и резерве угља/лигнита у Штављу.

Уредбом о заштити на подручју Резервата забрањена је експлоатација минералних сировина и изградња рударских објеката, осим планског отварања привремених позајмишта грађевинског или украсног камена за локалне потребе, а на подручју заштитне зоне те се активности могу обављати у складу са Законом о рударству и прописима који уређују заштиту животне средине. У оба случаја, планирани радови подлежу обавези процене утицаја на животну средину.

Циљ: Смањење конфликта између коришћења минералних сировина и рударских ресурса и заштите животне средине.

Активности:

- израдити регистар/преглед обављених или планираних геолошких истраживања, оверених билансних резерви минералних сировина, издатих одобрења за њихово коришћење;
- ажурирање пописа правних и физичких лица која врше експлоатацију и прераду минералних сировина са кључним параметрима који дефинишу врсту, обим радова и њихов утицај на околину.

Туризам

Резерват „Увац“ д.о.о. треба да има јасну улогу у подршци и развоју одрживог туризма у СРП „Увац“ и да активно ради на јачању координације, комуникације и успостављању партнерстава са различитим туристичким актерима. Иако је основна улога Резервата „Увац“ д.о.о. управљање резерватом природе, очување и унапређење биодиверзитета и заштита животне средине, такође је потребно да подстиче развој туризма на подручју Увца, а такође би се требао ангажовати и у маркетингу и подршци туристичким предузећима на обострану добробит.

Подршка и учешће туристичких субјеката су од великог значаја за развој туристичке понуде и услуга.

С обзиром на то да имају свакодневне контакте са туристичким актерима на подручју резервата, потребан је додатно унапредити однос између Резервата „Увац“ и локалних туристичких организација.

Ово обезбеђује међусобно разумевање улога сваког од актера и да партнерски раде

на извршавању циљева Плана управљања. Постоји реална могућност да се побољша садашња пракса, а све у циљу добробити посетиоца, локалног бизниса и посетилаца.

Туризам, паралелно са науком и образовањем, спада у најзначајније функције заштићеног подручја и треба да представља, са становишта економских циљева, значајну или једну од основних делатности људи који тамо живе. Уредбом о заштити потврђена је потреба и дата могућност за изградњу објеката, инфраструктурно опремање и уређење простора, између осталог, и за намене екотуризма као и за приказивање спелеолошких вредности у рекреативне и туристичке сврхе. Туризам на подручју резервата треба да испуњава два кључна услова: да буде одржив и да се у што већој мери манифестује као екотуризам.

Циљеви:

- Јачање идентитета и подизање свести о специјалном резервату природе као одрживој дестинацији;
- Анимација и подржавање туризма и његових субјеката у развоју и унапређењу туристичке понуде уз уз уважавање природног и културног наслеђа;
- Развијање и промоција туристичких производа - обезбеђивање дужег боравка и пружање квалитетног искуства;
- Подржавање и подстицање свих актера у туризму у СРП да разумеју сврху заштите, развијају и промовишу здраву средину.

Активности:

- Направити базу постојеће туристичке понуде;
- Организација и спровођење тренинга за туристичке актере у заштићеном подручју;
- Израда детаљног плана (итинерера) обиласка подручја резервата са варијантним решењима у погледу садржаја и мотива који су предмет боравка и доживљаја, величине и начина вођења туристичких група и др;
- Оспособљавање дигиталне базе података за туристичку понуду и правила понашања у заштићеном подручју;
- Подршка промоцији манифестација, локалним производима и занатству;
- Формирање уређених кампова као посебног туристичког производа (Радоиња, Шиповик, Маркова равна и др.);
- Реализација пројекта постављања туристичке сигнализације;
- Подршка развоју туристичке понуде базиране на природним вредностима Ушачке, Тубића и Баждарске пећине и пећине Буковик;
- Подстицање реконструкције и изградње смештајних капацитета сеоских домаћинства;

- Подршка развоју туристичких услуга на природним вредностима подручја (услуге превоза чамцима и бродићима, пешачке руте, кампинг...);
- Изградња и унапређење примарне еко-туристичке инфраструктуре (марине, купалишта, пешачке и бициклистичке стазе, паркинг простор, летњиковци, видиковци, места за одмор, риболовне стазе...), као и обезбеђивање веће приступачности туристичким локалитетима;
- Анимирање заинтересованог становништва и других учесника за обезбеђење финансијске подршке за реализацију микро и малих пројеката из подстицајних средстава буџета Републике и пружање стручне помоћи у припреми тих пројеката и подношењу захтева.

Рурални развој

Заштићена подручја доносе ризик од појаве „конflikта“ између заштите природних вредности и развојних потреба локалног становништва. Имајући у виду основне принципе одрживог развоја потребно је успоставити баланс између одрживе заштите вредности и ресурса и одрживог развоја подручја. Основни принцип за релативизацију ових потенцијалних конфликата је обезбеђивање користи за локалну заједницу.

Циљ: унапређење квалитета живљења на селу, подршком развоју непољопривредних делатности и повећању запослења сеоског становништва, очувању културних и традиционалних вредности и идентитета руралних подручја.

Активности:

- формирање и рад мешовитих радних тела за решавање конфликтних питања која се тичу заштите, а истовремено утичу на локалне заједнице и локалне становнике. Радна тела би чинили представници управљача, представници локалне заједнице, појединци који су власници имовине или се баве делатностима у подручју, а заштита има утицај на њих, као и представници надлежних републичких и локалних институција (нпр. министарства, Завод за заштиту природе, Србијаводе...). Резерват „Увац“ д.о.о. ће донати Правилник о раду радних тела;
- укључивање локалног становништва у активности и послове на заштити и презентацији природних добара и ресурса (вода, шума и др);
- формирање Савета корисника у циљу међусобне сарадње и обезбеђивања интереса локалног становништва и других корисника заштићеног подручја;
- јачањем пословног повезивања пољопривреде са компаративним делатностима (туризам, угостелство и сл.), ради директног пласмана производа у туристичкој понуди и подстицања диверзификације руралне економије развојем допунских делатности (сеоског туризма, кућне радиности, трговине, малих и средњих погона и сл);

- обезбеђењем компензација или компензационих програма (првенствено у туризму) за штете узроковане ограничењима режима заштите природних добара и ресурса;
- доприносом локалној привреди, промовисањем и коришћењем локалних производа у туристичкој понуди;
- задржавање младог и радно способног становништва обезбеђењем нових послова и допунских прихода у туризму и услугама, секундарним делатностима и активностима на заштити и одрживом коришћењу природних и културних ресурса и добара;
- припрема планске документације за руралну инфраструктуру у резервату у циљу коришћења националних, локалних и ЕУ фондова (нпр. ИПАРД програм), као и подршка реализацији инфраструктурних пројеката.

9 Просторна идентификација планских намена и режима коришћења земљишта

Просторна идентификација планских намена у оквиру СРП „Увац“ спроводи се на основу Просторног плана РС и просторних планова јединица локалне самоуправе који морају бити усаглашени са одредбама уредбе о проглашењу СРП „Увац“. Планови и програми развоја који се доносе по посебним прописима, прописи и други општи акти треба такође да се ускладе са одредбама уредбе. Просторни планови јединица локалне самоуправе, урбанистички планови и пројекти, планови и програми развоја донети до дана ступања на снагу уредбе, примењују се у деловима који нису у супротности са уредбом.

Површина Специјалног резервата природе „Увац“ износи 11.845 ха, од чега је у државној својини 5.563 ха (46,96%), у приватној својини 4.598 ха (38,82%), у јавној својини 1.678 ха (14,17%) и мешовитој 6 ха (0,05%). Уредбом о заштити специјалног резервата природе „Увац“ утврђени су режими заштите I, II и III степена на територији заштићеног подручја, као и мере и ограничења за појединачне режиме заштите.

Режим заштите I степена обухвата површину од 1.048,00 ха односно 8,85% површине Специјалног резервата природе „Увац“ у оквиру којег се налазе локалитети:

- 1) „Клисура Увца“, укупне површине 138,86 ха (99,91% у државној и 0,13% у јавној својини), налази се на територији општине Сјеница (КО Доње Лопиже, Дружиниће, Горње Лопиже и Урсуре);
- 2) „Клисура Вељушнице“, укупне површине 256,47 ха (95,45% у државној и 4,55% у јавној својини), налази се на територији општине Сјеница (КО Доње Горачиће и Горње Лопиже) и Нова Варош (КО Мишевићи);
- 3) „Клисура Кладнице“, укупне површина 72,22 ха (66,19% у државној и 24,42% у јавној својини), налази се на територији општине Сјеница (КО Урсуре);

- 4) „Павловића брод”, укупне површина 254,85 ha (80,69% у државној и 19,31% у јавној својини), налази се на територији општине Нова Варош (КО Буковик, Комарани, Божетићи, Дебеља и Вилови);
- 5) „Клисура Тисовице”, укупне површине 69,21 ha (92,89% у државној и 7,11% у јавној својини), налази се на територији општине Нова Варош (КО Горње Трудово и Дебеља);
- 6) „Радоињско језеро”, укупне површине 257,86 ha (98,5% у државној и 3,74% у јавној својини), налази се на територији општине Нова Варош (КО Негбина, Радоиња, Сеништа и Вранеша).

На подручју Специјалног резервата природе „Увац”, на површинама на којима је утврђен режим заштите I степена спроводи се строга заштита, којом се омогућавају процеси природне сукцесије и очување станишта и животних заједница у условима дивљине. Осим забране радова и активности које су као такве утврђене чланом 35. Закона о заштити природе и чл. 5. и 6. уредбе, **у режиму заштите I степена забрањује се, и:**

- 1) сви радови и активности, осим научних истраживања и строго контролисаних активности усмерених ка очувању и унапређивању постојећег стања екосистема;
- 2) коришћење природних ресурса;
- 3) изградња објеката.

Радови и активности ограничавају се на:

- 1) научна истраживања и праћење природних процеса;
- 2) контролисану (бројно, временски и просторно) посету искључиво ради стручне едукације;
- 3) обележавања граница;
- 4) спровођење заштитних, санационих и других неопходних мера у случају пожара, елементарних непогода и удеса, појава биљних и животињских болести и пренамножавања штеточина, уз сагласност министарства надлежног за послове заштите животне средине.

Режим заштите II степена обухвата површину од 4.726,00 ha (39,89%) у оквиру којег се налазе локалитети:

- 1) „Подручје Увачког и Златарског језера”, укупне површине 4.356,47 ha (41,18% у државној, 29,35% у приватној, 29,41% у јавној и 0,06% у мешовитој својини), налази на територији општина Сјеница (КО Чедово, Доње Горачиће, Доње Лопиже, Дружиниће, Горње Лопиже, Кладница, Крстац и Урсуне) и Нова Варош (КО Акмачићи, Амзићи, Божетићи, Буковик, Бурађа, Дебеља, Горње Трудово, Комарани, Мишевићи, Ојковица, Радијевићи, Трудово, Вилови и Вранеша);

2) „Подручје Радоињског језера”, укупне 366 ha (44,09% у државној, 37,62% у приватној и 18,29% у јавној својини), налази се на територији општине Нова Варош (КО Негбина, Радоиња и Вранеша).

На подручју Специјалног резервата природе „Увац”, на површинама на којима је утврђен режим заштите II степена спроводи се активна заштита ради очувања и унапређења природних вредности, посебно кроз мере управљања популацијама дивљих биљака и животиња, одржавање и побољшање услова у природним стаништима и традиционално коришћење природних ресурса.

Осим забране радова и активности, које су као такве утврђене чланом 35. Закона о заштити природе и члана 5. уредбе, **у режиму заштите II степена забрањује се, и:**

- 1) изградња викендица и других породичних објеката за одмор;
- 2) изградња ветроелектрана и соларних електрана;
- 3) површинска и подземна експлоатација минералних сировина;
- 4) формирање позајмишта и/или отварање каменолома;
- 5) извођење геолошких истраживања која подразумевају израду истражних објеката (бушотине, раскопи, усеци, засеци и сл.);
- 6) извођење свих врста истраживања хеликоптером и другим врстама ваздухоплова, изузев у научноистраживачке сврхе и за потребе чуварске службе, уз посебне услове;
- 7) изградња рударских објеката;
- 8) изградња објеката за рециклажу и спаљивање отпада и образовање депонија отпада;
- 9) измена морфологије терена, односно извођење радова који би могли да униште или наруше геоморфолошке и хидролошке карактеристике подручја;
- 10) превођење вода и измена хидродинамичких карактеристика и режима потока и река, као и сви други радови и интервенције које могу утицати на измену хидролошког режима подземних и површинских вода;
- 11) промена намене водног земљишта;
- 12) улазак у спелеолошке објекте, пећине и јаме, без одобрења управљача у пратњи одговарајућег водича;
- 13) ломљење, изношење и друго оштећивања пећинског накита;
- 14) бацања смећа и отпада у јаме;
- 15) хватање, узнемиравања, изношење и убијања представника пећинске фауне;
- 16) паљење ватре, осим на местима одређеним за ту намену;
- 17) постављање табли и других обавештења на стаблима;
- 18) неконтролисано сакупљање лековитог биља;
- 19) све радње и активности којима се угрожава фауна риба и ремети њихов мрест, раст, исхрана и кретање;

- 20) рекреативни риболов на свим водотоцима који се уливају у Увачко, Златарско и Радоињско језеро (Увац, Дубоки поток, Горачанска река, Вељушница, Кладница, Вршевина, Тисовица, Трудовачка река, Злошница и Негбинска река са притокама);
- 21) рекреативни риболов у Увачком, Златарском и Радоињском језеру у кањонском делу непосредно уз режим заштите I степена, у периоду гнезђења белоглавих супова од 1. јануара до 1. јула текуће године;
- 22) приступ, задржавање и снимање птица (младунаца и одраслих јединки белоглавог супа и других ретких и угрожених врста) на хранилишту и гнездима, на удаљености мањој од 250 m, осим у научноистраживачке сврхе и за потребе чувања заштићеног подручја од стране чуварске службе;
- 23) слободно кретање у близини гнезда и око хранилишта осим у научноистраживачке сврхе и за потребе чувања заштићеног подручја од стране чуварске службе;
- 24) постављање осматрачница и видиковаца за посетиоце у непосредној близини гнезда белоглавих супова, сурог орла, орла змијара, сивог сокола, буљине и других строго заштићених и угрожених врста птица;
- 25) употреба пловила у туристичке сврхе на ушћима и рукавцима речних токова (Тисовица, Вељушница и Кладница) ка језерима;
- 26) употреба пловила у туристичке сврхе у периоду од 15. новембра до 1. маја;
- 27) употреба пловила у туристичке сврхе сваког понедељка у периоду од 1. маја до 15. новембра;
- 28) употреба пловила у рекреативне сврхе унутар зоне меандара на Увачком језеру (од моста у Дружинићима до Бања), осим за рекреативне риболовце са дозволом, у научноистраживачке сврхе и за потребе чуварске службе заштићеног подручја.

Радови и активности ограничавају се на:

- 1) традиционално коришћење камена, глине и другог материјала за локалне потребе;
- 2) формирање шумских и пољопривредних монокултура;
- 3) израду истражних бушотина које служе за водоснабдевање становништва;
- 4) каптирање извора за потребе водоснабдевања постојећих домаћинстава;
- 5) газдовање шумама и шумским земљиштима утврђеним у плановима и основама газдовања шумама, газдовање блиско природном, којима се обезбеђује одржавање постојећих шумских екосистема и побољшање њиховог састава, структуре и здравственог стања, очување разноврсности и изворности дрвећа, жбуња и осталих биљних и животињских врста у шумским састојинама;
- 6) примену одговарајућих биолошких мера против фитопатолошких и ентомолошких обољења шума;
- 7) активности везане за унапређење популација ретких и угрожених биљних и животињских врста;
- 8) контролисану посету у образовне, рекреативне и општекултурне сврхе;

- 9) спровођење активности у оквиру научноистраживачких радова и праћење природних процеса;
- 10) спровођење одговарајућих мера противпожарне и противерозине заштите;
- 11) уклањање ниског растиња сходно орографији терена ради омогућавања несметаног пролаза дуж клисура и кањона;
- 12) изградњу објеката туристичког смештаја, угоститељства, туристичке инфраструктуре на изградњу мањих објеката за презентацију природних вредности или објеката у традиционалном стилу;
- 13) изградњу објеката саобраћајне, енергетске, комуналне и друге инфраструктуре, стамбених и економских објеката пољопривредних и шумских газдинстава, и то на објекте који не утичу негативно на положај животињских или биљних врста, њихових станишта, природних вредности и лепоту предела;
- 14) изградњу објеката за конвенционално гајење домаћих животиња и дивљачи у оквиру постојећих сеоских домаћинстава;
- 15) примену вештачких ђубрива на обрадивим површинама;
- 16) риболов у научноистраживачке сврхе и рекреативни риболов на Увачком, Златарском и Радоињском језеру у складу са прописима и планским документима из области заштите и одрживог коришћења рибљег фонда;
- 17) максимално дозвољену снагу мотора пловила у туристичке сврхе на 10 KS на Златарском, Увачком и Радоињском језера осим за потребе чуварске службе заштићеног подручја снага мотора пловила може да буде до 40 KS на сва три језера;
- 18) кретање пловила без моторног погона, односно до пет кајака/кануа и три пловила на весла и сличних пловила на весла у туристичке сврхе и то истовремено на воденом огледалу Радоињског језера, уз најаву и претходно одобрење управљача;
- 19) коришћење максимално шест пловила у периоду од 9.00 до 18.00 часова, као и десет кајака/кануа и пет пловила на весла у туристичке сврхе на моторни погон који се могу наћи истовремено унутар зоне меандара на Увачком језеру (од моста у Дружинићима до Бања) и у близини локалитета са гнездима белоглавих супова, не рачунајући пловила чуварске службе заштићеног подручја;
- 20) коришћење пловила у научноистраживачке сврхе и пловила стално настањеног становништва за сопствене потребе током целе године на сва три језера, уз најаву и претходно одобрење управљача.

Употреба пловила на моторни погон на Радоињском језеру, из става 3. тачка 17) овог члана. престаје да важи 2030. године, када су сви корисници у обавези да користе пловила без моторног погона, осим чуварске службе заштићеног подручја.

Режим заштите III степена обухвата површину од 6.071,00 ha, односно 51,26% површине Специјалног резервата природе „Увац”, обухвата преостали део заштићеног подручја који није обухваћен режимом заштите I и II степена.

На подручју Специјалног резервата природе „Увац”, на површинама на којима је утврђен режим заштите III степена, спроводи се проактивна заштита, где се могу вршити управљачке интервенције у циљу рестаурације, ревитализације и укупног унапређења заштићеног подручја, развој села и унапређење сеоских домаћинстава, уређење објеката културно-историјског наслеђа и традиционалног градитељства, очување традиционалних делатности локалног становништва, селективно и ограничено коришћење природних ресурса и простора.

Осим забране радова и активности које су као такве утврђене чланом 35. Закона о заштити природе, **на површинама на којима је утврђен режим заштите III степена, забрањују се, и:**

- 1) образовање депонија;
- 2) слободно испуштање отпадних и загађујућих вода у водотоке;
- 3) отварање нових мајдана техничког камена унутар заштићеног подручја;
- 4) експлоатација минералних сировина у зонама непосредне и уже заштите изворишта водоснабдевања, на подручјима или у близини подручја намењеног туризму, на подручју или у близини заштићене околине непокретних културних добара;
- 5) изградња хидроенергетских објеката (брана – акумулација), укључујући и регулацију и преграђивање водотока и то на водотоцима са изразито клисурастим и кањонским долинама;
- 6) уништавање и сакупљање строго заштићених и заштићених биљних и животињских врста, као и њихових станишта;
- 7) чиста сеча шума, која није планирана као редован вид обнављања шума, осим у случајевима прописаним законом којим се уређују шуме;
- 8) сеча појединачних старих стабала, импозантних дендрометријских карактеристика, значајних за очување биодиверзитета и културног наслеђа;
- 9) уништавање аутохтоне вегетације;
- 10) уношење алохтоних врста;
- 11) узнемиравање фауне и сакупљање јаја;
- 12) рекреативни риболов на свим водотоцима који се уливају у Увачко, Златарско и Радоињско језеро (Увац, Дубоки поток, Кладница, Вршевина, Тисовица, Трудовачка река, Негбинска река и Марића река са притокама);
- 13) риболов за следеће врсте: липљен, поточна мрена, пијор, пеш, велики вијун, речни и поточни рак;
- 14) промена намене површина која може имати утицај на темељне вредности природног добра;
- 15) извођење земљаних, грађевинских и других радова којима се може оштетити, пореметити или угрозити заштићено подручје и његова околина;
- 16) извођење радова који могу довести до уништавања или оштећивања објеката геонаслеђа;

17) изградња септичких јама пропусног типа и свако испуштање отпадних и осочних вода у водотоке и земљиште.

Радови и активности ограничавају се на:

- 1) подземну експлоатацију минералних сировина на већ постојећем експлоатационом пољу које је у власништву Р.О. Рудник магнезита „Магнезит“ из Ужица;
- 2) изградњу објеката (викендица, стамбених и туристичких) и њима припадајућих објеката дистрибутивне електроенергетске инфраструктуре, осим на грађевинским површинама утврђеним планском документацијом;
- 3) начин газдовања предвиђен и прописан планским документима из области шумарства у складу са законом којим се уређују шуме;
- 4) начин газдовања на површинама на којима се истраживањима потврди присуство строго заштићених дивљих биљних и животињских врста које су ретке и угрожене и за које су потребне додатне мере заштите, и то прописивањем мера заштите у оквиру посебних услова заштите за дате врсте и њихова станишта;
- 5) риболов у научноистраживачке сврхе;
- 6) рекреативни риболов у складу са прописима и планским документима из области заштите и одрживог коришћења рибљег фонда;
- 7) лов за потребе одржавања оптималне бројности и здравственог стања популације ловних врста;
- 8) сакупљање биљних врста на биљне врсте за које се добија дозвола за сакупљање и коришћење у комерцијалне сврхе од Министарства заштите животне средине на основу Уредбе о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне („Службени гласник РС”, др. 31/05, 45/05 – исправка, 22/07, 38/08, 9/10, 69/11 и 95/18 – др. закон).

Режими заштите у СРП „Увац“

Режими заштите	Површина (у хектарима)	% (учешће)
Режим заштите I степена	1.048,00	8,85
Режим заштите II степена	4.726,00	39,89
Режим заштите III степена	6.071,00	51,26
СРП „Увац“ – укупно	11.845,00	100

Поглед на меандре на Увачком језеру (фото: Александар Бубања)

Суживот белоглавих супова и људи (фото: Саша Прерадовић)

10 Активности на промоцији вредности заштићеног подручја

Активности на промоцији вредности заштићеног подручја ће се реализовати кроз две подактивности:

- информативно-пропагандне активности
- едукативно-промотивне активности

Информативно-пропагандне активности

Основни канал комуникације за све кључне информације везане за рад Резервата Увац д.о.о и за заштиту подручја дистрибуираће се грађанству путем интернет сајта. Такође ће се кроз сарадњу са локалним, регионалним и републичким штампаним и електронским

медијима (у виду текстова, репортажа, едукативних емисија,...), као и током конкретнограда са посетиоцима у резервату дистрибуирати све важне информације.

Једне од значајнијих видова пропагандних активности, које се одвијају сваке године, су и учешће на сајмовима и манифестацијама.

Као и до сада, Резерват „Увац“ д.о.о. и у наредном периоду планира редовну израду различитог штампаног материјала који се дели или продаје посетиоцима (књиге, проспекти, брошуре, плакати, туристичке карте, водичи,...), затим рекламног материјала (кесе, фасцикле, блокови, календари, разгледнице и сл.) и различитих сувенира и локалних производа са ознаком СРП.

Едукативно-промотивне активности

У планском периоду едукативно-промотивне активности спроводиће се кроз:

- периодичне мултимедијалне презентације у школама,
- сезонске теренске презентације за групне посете резервату,
- програме за туристичке групе у подручју резервата,
- програме за ученике и студенте у подручју резервата,
- периодичне презентације у земљи и иностранству,
- обележавање важнијих еколошких датума (11 април - Дан заштите природе, 21. март - Дан шума, 22. март - Дан вода, 11. април - Дан заштите природе, 22. април - Дан планете Земље, 22. мај - Светски дан заштите биодиверзитета, 24. мај - Европски дан паркова, 5. јун - Дан животне средине) путем организовања едукативних радионица, акција чишћења, изложби, трибина, и сл.)
- подршку свим манифестацијама других субјеката које се одвијају на простору резервата, а имају промотивни и едукативни карактер.

11 Студијска (истраживачка), програмска, планска и пројектна документација потребна за спровођење циљева и активности

У циљу спровођења циљева и активности биће припремљена следећа планска документација:

- План управљања Специјалним резерватом природе Увац за период 2025-2034 године;
- Годишњи програми управљања Специјалним резерватом природе „Увац“ у складу са Планом управљања континуирано за сваку годину;
- Извештаји о остваривању Програма управљања СРП „Увац“ континуирано за сваку годину;
- Извештај о остваривању Плана управљања СРП „Увац“ за период 2025-2034 година;
- Програм управљања рибарским подручјем „Увац“ за период 2025-2034. године;

- Годишњи програми управљања рибарским подручјем „Увац“ континуирано за сваку годину;
- Извештаји о коришћењу Годишњег програма управљања рибарским подручја „Увац“ континуирано за сваку годину;
- Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби у СРП „Увац“;
- План управљања посетиоцима у СРП „Увац“;
- План комуникације, образовања и учешћа јавности, укључујући и политику рада са волонтерима у СРП „Увац“;
- Софтверско решење о природним и створеним вредностима, непокретностима, активностима и другим подацима од значаја за управљање Специјалним резерватом природе „Увац“;
- Одређивање условно забрањених зона LY R10 Увац и обезбеђивање услова да летеће беспилотних ваздухоплова је могуће само ако је оператер ваздухоплова прибавио одобрење за лет које издаје Директорат цивилног ваздухопловства Републике Србије и ако је исходована сагласност управљача заштићеног подручја издат у складу са законом којим се уређује заштита природе;
- Урбанистички планови и пројекти за делове простора/локације које су просторним планом утврђене као зоне или тачке од интереса за развој туризма и друге намене одрживог развоја подручја резервата и заштитне зоне;
- Урбанистичка акта за дозвољене радове на градњи и реконструкцији објеката, пре свега за објекте сеоских домаћинстава и за објекте који непосредно служе очувању природе, спровођењу унутрашњег реда, научном и образовном раду и контроли посетилаца (волијера, визиторски центар, марина, кућице за чуваре);
- Пројекти и посебни програми и планови за поједине активности на основу годишњих програма управљања;
- Пројектна документација и друге посебне програме и планове према динамици и роковима који се утврђују годишњим плановима.

12 Облици сарадње и партнерства са локалним становништвом и другим заинтересованим странама

СРП "Увац" се налази на територији општина Сјеница и Нова Варош, тако де ће се сарадња и партнерство изграђивати паралелно са заинтересованим и меродавним странама тих општина. Та сарадња обухвата различите облике формалних и неформалних аранжмана и заједничких активности са:

- општинским управама и општинским службама Нове Вароши и Сјенице;

- надлежним министарствима, Заводом за заштиту природе и Заводом за заштиту споменика културе;
- шумским управама у Новој Вароши, Пријепољу, Сјеници и Ивањици,
- организацијама спортских риболоваца „Вапа“ и „Увац“, односно са корисницима суседних рибарских подручја;
- ловачким удружењима „Врхови“, „Козмор“, „Чемерница“, „Јавор“, „Лим“ и „Златибор“;
- удружења грађана и невладине организације које се баве активностима из области заштите животне средине, одрживог развоја, спорта, рекреације, руралног развоја, социјалне заштите, итд;
- туристичким организацијама Нове Вароши и Сјенице;
- другим заинтересованим физичким и правним лицима.

Изузетно је значајна сарадња са ПД „Дринско-лимске хидроелектране“ и ЈП „Србијашуме“ као најкрупнијим корисницима природних ресурса. Та сарадња одвија се коректно и у успону је, при чему је сарадња са ЈП „Србијашуме“ утврђена уредбом о заштити као експлицитна обавеза Резервата „Увац“ д.о.о. Површина шума и шумског земљишта у државном власништву којим управља то јавно предузеће обухвата скоро половину подручја Резервата и респективан део заштитне зоне а оквир сарадње је међусобно обавештавање, усклађивање планова и активности и заједничко обављање послова чуварског надзора.

Сарадња са **локалном заједницом** одвијаће се:

- кроз разне пројекте усмерене ка одрживом развоју подручја, развоју екотуризма, брендирања локалних производа;
- кроз едукативне програме усмерене ка развоју еколошке свести;
- укључивање локалне заједнице у процес управљања заштићеним подручјем кроз Савет корисника парка;
- кроз континуирану организацију јавних расправа/скупова са грађанима и стручњацима из различитих области (економија, пољопривреда, сточарство, туризам, архитектура, екологија...), на којима ће се усаглашавати мере за даљи развој подручја СРП „Увац“ и подршка локалном становништву“.

Тежиште сарадње са **локалним самоуправама** биће усмерено на решавање комуналних проблема насеља у и на ободима СРП, инфраструктурним пројектима, изради планске документације за локалитете у границама СРП чији само локална самоуправа може бити носилац, одржавању путне мреже и путних појасева унутар граница СРП чији је корисник локална самоуправа, развоју туризма кроз опремање туристичких локалитета и формирању улазних капија на улазу у заштићено подручје.

Сарадања са **министарствима, Заводом за заштиту природе и Заводом за заштиту**

споменика културе одвијаће се континуирано са циљем реализације циљева и активности предвиђених овим планом. Институционална сарадња и умрежавање представљаће основ за развој система управљања и стварање предуслова за реализацију планских циљева кроз обезбеђивање потребне документације.

Сарадња са стручним установама и институцијама биће усклађена са циљевима овог Плана и на реализацији активности које поспешују и развијају управљање заштићеним подручјем.

Континуирана сарадња са **невладиним организацијама** које се баве заштитом природе и биодиверзитета у земљи и иностранству представљаће један од ослонаца у развоју система управљања. Управљач ће и у овом планском периоду активно учествовати у акцијама регионалних и међународних организација (нпр. Асоцијације Паркови динарида, Светски фонд за природу (WWF) и Међународна унија за очување природе (IUCN)) кроз присуство радионицама и укључивање у пројекте чији носилац ће бити ове асоцијације.

Са невладиним организацијама на локалном нивоу развијаће се сарадња кроз подршку пројектним идејама и манифестацијама које промовишу подручје СРП, развој еколошке свести и различитим спортским активностима које су у складу са заштитом природе.

Међународна сарадња

Резерват Увац д.о.о. нема капацитета да буде носилац великих међународних пројеката, али је спреман да пружи сву логистичку подршку и буде партнер у оквиру својих могућности. У оквиру програма прекограничне сарадње Србија – Црна Гора, Резерват Увац д.о.о. је као партнер укључен у реализацију пројекта **”For.REST: Forest Tourism in the Cross-border Area between Serbia and Montenegro”**; IPA CROSS-BORDER COOPERATION PROGRAMME (СВСП) који суфинансира ЕУ (носилац је општина Жабљак а партнери су Центар за заштиту и проучавање птица Црне Горе из Подгорице, Друштво за заштиту и проучавање птица Србије из Новог Сада и Резерват Увац д.о.о. Нова Варош. Пројекат предвиђа више едукативних активности као и изградњу три видиковца у оквиру СРП „Увац“.

Међународна сарадња са различитим партнерима биће усклађена са циљевима овог Плана и биће фокусирана на реализацију активности које јачају капацитете управљача за квалитетније и ефикасније управљање заштићеним подручјем.

13 Активности и мере на спровођењу плана са динамиком и субјектима реализације плана управљања и начин оцене успешности његове примене

Овај плански документ на нивоу СРП „Увац“ уз поштовање свих услова проистеклих из планских докумената вишег реда, као и издатих услова надлежних институција одређује:

- начин спровођења заштите, коришћења и управљања заштићеним подручјем, смернице и приоритети за заштиту и очување природних вредности заштићеног подручја у складу са Уредбом;
- развој и унапређење овог заштићеног подручја;
- развојне смернице уз уважавање потреба локалног становништва.

За остварење задатих циљева неопходно је пре свега обезбедити финансијска средства из различитих извора и прихода, јер ће динамика реализације активности и мера у великој мери зависити од динамике прилива средстава.

Организовање, опремање и кадровско оспособљавање представља основ за успешну реализацију Програма управљања.

Такође, од изузетне важности је и сарадња са другим заинтересованим странама, а пре свега локалним заједницама и локалним самоуправама, а у циљу обезбеђивања интереса локалног становништва и корисника СРП „Увац“.

За адекватно планирање, реализацију активности и праћење стања неопходно је наставити са развојем информационог система у СРП. У том смислу најважније су активности на дигитализацији података о природним и створеним вредностима, непокретностима, активностима и другим подацима од значаја за управљање Специјалним резерватом природе „Увац“.

Све детаљне активности које је неопходно реализовати у наредном планском периоду су наведене у претходим поглављима за сваку обрађену тему, а у прегледу средстава потребних за остваривање Плана управљања су предвиђена средства за сваку активност и посебно су исказани општи трошкови неопходни за несметано функционисање Резервата „Увац“ д.о.о.

За адекватну реализацију свих планираних активности и мера на заштити подручја неопходан је и усаглашен рад управљача и свих корисника подручја, локалног становништва, невладиних организација, заинтересованих страна, надлежних организација и државе као титулара.

Начин оцене успешности активности и мера биће разрађена кроз индикаторе који ће се дефинисати за појединачне активности у оквиру Годишњих програма управљања, а успешност реализације појединих активности и мера биће приказана годишњим извештајем о остварењу Програма управљања и Извештајем о стању природних вредности и радом створених вредности.

Циљ	Активности	Динамика извршења
<p>Очување постојећих и формирање нових аутохтоних шумских заједница и успостављање екосистемског баланса</p>	<ul style="list-style-type: none"> • чување шума, укључујући очување природног састава и структуре аутохтоних шумских и унапређење измењених екосистема; • обележавање границе заштићеног подручја и локалитета у режиму заштите I и II степена; • мониторинг шумских екосистема и утврђивање показатеља екосистемског приступа газдовања шумама; • заштита шумских екосистема од пожара; • праћење појаве сушења шумаи праћење популације штетних инсеката; • мапирање и планирање мера за праћење и сузбијање ширења алохтоних врста; • праћење процеса обнове и израда стратегије обнове аутохтоних шума различитим шумских екосистема; • ажурирање базе података; • прикупљање података о типовима станишта кроз апликацију „Тренеска“. 	<p>2025-2034.године</p>
<p>Очување ливадских и пашњачких екосистема и подршка власницима за њихово очување.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • формирање базе података травнатих станишта на подручју резервата; • успостављање трајног праћења стања травнатих станишта; • редовно одржавање и обнављање деградираних и спонтано обраслих ливадских површина; • уређење, обнова, одржавање и еколошки безбедно коришћење ливада и пашњака у зонама заштите изворишта вода и природних вредности, у складу са успостављеним режимима заштите 	<p>2025-2034.године</p>

Циљ	Активности	Динамика извршења
	<p>постојећих, односно планираних акумулација и заштићених подручја;</p> <ul style="list-style-type: none"> • обележавање границе заштићеног подручја и локалитета у режиму заштите I и II степена; • организовање сарадње са власницима земљишта на коме се природно добро налази; • стварање услова за покретање и развој органске производње хране, добијање робне марке широког асортимана локалних пољопривредно прехрамбених производа по основу посебних/заштићених одлика географске средине. 	
<p>Очување изворишта, водених токова и акумулација.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • сарадња са локалним самоуправама и другим корисницима на спровођењу одредница Закона о водама са циљем очувања водених токова и акумулација; • активности заштите акватичних екосистема од свих видова загађења, промена хидролошког режима и квалитета воде и деградације станишта; • истраживање и мониторинг квалитета воде на Увачком језеру; • ажурирање базе података о хидролошкој мрежи у СРП; • израда катастра изворишта, водених токова и акумулација и израда пројеката уређења; • биолошки мониторинг текућих и стајаћих вода на подручју СРП; • сарадња са локалним самоуправама и другим корисницима на спровођењу одредница Закона о водама са циљем очувања водених токова и акумулација; • активности заштите акватичних екосистема од свих видова загађења, 	<p>2025-2034.године</p>

Циљ	Активности	Динамика извршења
	<p>промена хидролошког режима и квалитета воде и деградације станишта;</p> <ul style="list-style-type: none"> • едукацији становништва и на промоцији заштите и одрживог коришћења и очувања акватичних екосистема. 	
<p>Заштита значајних, ретких и угрожених врста.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ажурирање базе података о распрострањености врста; • праћење стања популација флоре и фауне (мониторинг); • прикупљање података о дивљим врстама кроз апликацију „Тренеска“ • наставак реализације вишегодишњег пројекта заштите белоглавог супа (мониторинг, забрана приступа птицама на хранилишту и гнездима на удаљености мањој од 250 метара, изношење хране на хранилишта...); • наставак мониторинга популације сова и картирање њихових станишта; • изградња нових просторија за прихват крупних птица и грабљивица, и других дивљих животиња којима је потребна помоћ; • успостављање мониторинга фауне водоземаца и гмизаваца; • успостављање мониторинга слепих мишева; • истраживање диверзитета дневних лептира; • обезбеђивање заштите и надзора локалитета са трајним и ограниченим риболовом, а нарочито у време мреста, континуирана контрола риболовног режима, брзо и ефикасно деловање при откривању и сузбијању загађивача вода и предузимање мера спашавања риба у акцидентним ситуацијама; • мапирање инвазивних врста биљака и животиња и њиховог станишта, 	<p>2025-2034.године</p>

Циљ	Активности	Динамика извршења
	<p>као и планирање мера за контролу њиховог ширења и сузбијања;</p> <ul style="list-style-type: none"> • планирање мониторинга популација биљних врста: змијоглавка (<i>Echiumrussicum</i>), монашки пупавац (<i>Silenerusillasubsp. monachorum</i>) и представника из фамилије орхидеја (фам. <i>Orchidaceae</i>). 	
Очување геонаслеђа СРП „Увац“.	<ul style="list-style-type: none"> • Чување и спречавање недозвољених активности на локалитетима; • Подстицање настављања истраживања, нарочито у хидро-геолошким објектима (пећине Увца); • Ажурирање база података о геолошким истраживањима, геодиверзитету и објектима геонаслеђа; • Развој едукативних пројеката и тематских тура посвећених геонаслеђу; • Одржавање локалитета геонаслеђа. 	2025-2034.године
Заштита чиниоца животне средине.	<ul style="list-style-type: none"> • Израда катастра стварних или потенцијалних загађивача са конкретним мерама за спречавање или умањење штетних утицаја тих објеката на околину. 	2025-2034.године
Заштита и уређење локалитета и објеката културно историјског наслеђа.	<ul style="list-style-type: none"> • Израда пројеката, уређење и одржавање локалитета. 	2025-2034.године
Квалитетна контрола активности посетилаца и других субјеката у заштићеном подручју.	<ul style="list-style-type: none"> • спровођење правилника о унутрашњем реду и чуварској служби; • организовање и на адекватан начин опремање чуварске службе; • обука чуварске службе за обављање послова заштите, поступања са дивљим животињама (посебно са онима које су повређене) и управљање посетиоцима. 	2025-2034.године
Наставак започетих и	<ul style="list-style-type: none"> • ажурирање базе података о распрострањењу свих врста на бази 	2025-2034.године

Циљ	Активности	Динамика извршења
<p>успостављање нових научних истраживања из различитих специјалистичких и мултидисциплинарних области важних за очување подручја.</p>	<p>постојећих података и текућих истраживања;</p> <ul style="list-style-type: none"> • сарадња са научно-истраживачким институцијама и покретање заједничких пројеката за истраживање диверзитета флоре, фауне и фунгије, геонаслеђа и публикавање резултата истраживања; • планирање истраживања диверзитета дневних лептирова; • успостављање мониторинга на свим деловима заштићеног подручја. 	
<p>Одрживо газдовање шумама, које подразумева управљање и коришћење шума и шумског земљишта на начин да се очува биодиверзитет, с тим да продуктивност и обнављање, виталност и потенцијал шума буду на нивоу који задовољава еколошке, економске и социјалне потребе.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • усаглашавање шумских основа са режимима утврђеним уредбом о заштити на деловима газдинских јединица које су обухваћене границама резервата. Усаглашавањем обухватити све законом утврђене сегменте газдовања шумама (гајење и коришћење шума, изградња и одржавање шумских саобраћајница, унапређење свих функција шума); • анализа стања приватних шума и израда програма газдовања тим шумама за подручје резервата, односно за територије катастарских општина које у целини или делом припадају резервату. Уколико се уређивање приватних шума организује кроз законом утврђену документацију на нивоу територије општина, онда ће се резултати споменуте анализе као и циљеви газдовања, врста и обим радова на приватним парцелама под шумом на подручју резервата уградити у споменута општинска документа; • израда и доношење јединственог програма заштите од пожара за подручје Резервата који би био усклађен са мерама противпожарне заштите утврђеним шумским основама и другим шумарским документима, као и са противпожарним мерама које у складу са законом планирају и спроводе други субјекти; 	<p>2025-2034.године</p>

Циљ	Активности	Динамика извршења
	<ul style="list-style-type: none"> • контролисано коришћење укупног потенцијала шума за рекреацију и туризам; • израда јединственог програма коришћења и заштите лековитог биља, гљива и шумских плодова (споредних шумских производа) на подручју Резервата и потписивање споразума/уговора о сарадњи на реализацији тог програма са ЈП „Србијашуме“, сопственицима шума и земљишта на коме се наведени природни производи сакупљају. 	
Квалитетно управљање популацијом дивљачи.	<ul style="list-style-type: none"> • усаглашавање ловних основа са меродавним елементима режима заштите установљеног уредбом о заштити; • израда и реализација програма превенције и спречавања постављања отровних мамаца за вукове, лисице, псе луталице и друге животиње које наносе штету становништву и белоглавом супу; • израда пројеката реинтродукције и снажења популација врста дивљачи које су нестале или су угрожене, односно врста које се могу сматрати аутохотним за западну Србију, а на основу научних провера и стручних ставова утврђених ловним основама; • обавештавање чланова ловачких удружења о режиму заштите и утврђеним правилима унутрашњег реда и организација обука за препознавање птица, сисара, других животиња и биљака које се не смеју ловити, узмениравати, сакупљати или уништавати. • потписивање споразума/уговора о сарадњи Резервата „Увац“ д.о.о. са ловачким удружењима. 	2025-2034.године
Очување и одржавање водотокова и акумулација и аутохтоног рибљег	<ul style="list-style-type: none"> • доношење и спровођење Програм управљања рибарским подручјем за период 2023-2032; • чување и контролисано коришћење рибљег фонда; 	2025-2034.године

Циљ	Активности	Динамика извршења
фонда у њима.	<ul style="list-style-type: none"> • праћење квалитета вода; • наставити и јачати сарадњу са удружењима спортских риболоваца на заштићеном подручју као и са удружењима са суседних рибарских подручја; та сарадња већ постоји, уз формално регулисање међусобних обавеза кроз одговарајуће акте, односно уговоре и споразуме; • успоставити ефикаснију контролу активности рекреативних риболоваца и излова рибе, доношењем новог Правилника о унутрашњем реду и чуварској служби, повећањем броја чувара и њиховим адекватним опремањем средствима рада, сарадњом са органима унутрашњих послова и месним становништвом, елиминисаће се или смањити на минималну меру појаве непрописног и прекомерног излова; • постављање мобилијара и одржавање приобалног појаса. 	
Пољопривредну делатност засновати на принципима одрживог развоја и усмерити ка реалним капацитетима подручја, уз истовремено задовољење економских и еколошких интереса.	<ul style="list-style-type: none"> • формирање базе семена аутохтоних сорти воћа и поврћа; • укључивање локалног становништва у развојне пројекте усмерене ка производњи високовредне здраве хране или органске производње; • подршка коришћавању агроеколошких погодности за производњу старих аутохтоних сорти воћа (јабукe, крушке и др.), семенског и меркантилног кромпира, планинских сорти стрних жита, лековитог и ароматичног биља, меда и др.; • подршка усклађивању начина коришћења пољопривредног земљишта с природним погодностима и ограничењима и развојним потребама локалних заједница; 	2025-2034.године

Циљ	Активности	Динамика извршења
	<ul style="list-style-type: none"> • интензивирање коришћења потенцијала ливада и пашњака за развој сточарства, пре свега млечно-месног говедарства и овчарства; • подршка малим газдинствима да успоставе и унапреде прераду производа кроз мала породична газдинства и достигну виши степен финализације својих производа. 	
Наменско коришћење водних ресурса уз смањење негативног утицаја на диверзитет језера и водотокова.	<ul style="list-style-type: none"> • ажурирање катастра водотока, извора и врела, објеката водоснабдевања и водопривредних објеката на подручју Резервата; • мониторинг појаве наглих промена водостаја на увачким језерима, у циљу предузимања поступака предупређења или умањења негативних последица тих промена на рибљи фонд. 	2025-2034.године
Смањење конфликта између коришћења енергетских ресурса и заштите животне средине.	<ul style="list-style-type: none"> • припрема плана за замену транспортних средстава која користе фосилна горива са транспортним средствима на електричну енергију у оквиру управљача СРП „Увац“; • стварање предуслова за успостављање пунктова за пуњење батерија електричних возил на територији резервата; • подршка коришћењу обновљивих извора енергије и нових технологија производње енергије на територији резервата. 	2025-2034.године
Смањење конфликта између коришћења минералних сировина и рударских ресурса и заштите животне средине.	<ul style="list-style-type: none"> • израдити регистар/преглед обављених или планираних геолошких истраживања, оверених билансних резерви минералних сировина, издатих одобрења за њихово коришћење; • ажурирање пописа правних и физичких лица која врше експлоатацију и прераду минералних сировина са кључним параметрима који дефинишу врсту, обим радова и њихов утицај на околину. 	2025-2034.године
1) Јачање идентитета и подизање свести о	<ul style="list-style-type: none"> • направити базу постојеће туристичке понуде; • организација и спровођење тренинга за туристичке актере у 	2025-2034.године

Циљ	Активности	Динамика извршења
<p>специјалном резервату природе као одрживој дестинацији;</p> <p>2) Анимација и подржавање туризма и његових субјеката у развоју и унапређењу туристичке понуде уз узимавање природног и културног наслеђа;</p> <p>3) Развијање и промоција туристичких производа - обезбеђивање дужег боравка и пружање квалитетног искуства;</p> <p>4) Подржавање и подстицање свих актера у туризму у СРП да разумеју сврху заштите, развијају и промовишу здравусредину.</p>	<p>заштићеном подручју;</p> <ul style="list-style-type: none"> • израда детаљног плана (итинерера) обиласка подручја резервата са варијантним решењима у погледу садржаја и мотива који су предмет боравка и доживљаја, величине и начина вођења туристичких група и др; • оспособљавање GIS базе података; • подршка промоцији манифестација, локалним производима и занатству; • формирање уређених кампова као посебног туристичког производа (Радоиња, Шиповик, Маркова равна и др.); • реализација пројекта постављања туристичке сигнализације; • подршка развоју туристичке понуде базиране на природним вредностима Ушачке, Тубића и Баждарске пећине и пећине Буковик; • подстицање реконструкције и изградње смештајних капацитета сеоских домаћинстава; • подршка развоју туристичких услуга на природним вредностима подручја (услуге превоза чамцима и бродићима, пешачке руте, кампинг...); • изградња и унапређење примарне еко-туристичке инфраструктуре (марине, купалишта, пешачке и бициклистичке стазе, паркинг простор, летњиковци, видиковци, места за одмор, риболовне стазе...), као и обезбеђивање веће приступачности туристичким локалитетима; • анимирање заинтересованог становништва и других учесника за обезбеђење финансијске подршке за реализацију микро и малих пројеката из подстицајних средстава буџета Републике и пружање 	

Циљ	Активности	Динамика извршења
<p>Унапређење квалитета живљења на селу, подршком развоју непољопривредних делатности и повећању запослења сеоског становништва, очувању културних и традиционалних вредности и идентитета руралних подручја.</p>	<p>стручне помоћи у припреми тих пројеката и подношењу захтева.</p> <ul style="list-style-type: none"> • формирање и рад мешовитих радних тела за решавање конфликтних питања која се тичу заштите, а истовремено утичу на локалне заједнице и локалне становнике. Радна тела би чинили представници управљача, представници локалне заједнице, појединци који су власници имовине или се баве делатностима у подручју, а заштита има утицај на њих, као и представници надлежних републичких и локалних институција (нпр. министарства, Завод за заштиту природе, Србијаводе...). Резерват „Увац“ д.о.о. ће додати Правилник о раду радних тела; • укључивање локалног становништва у активности и послове на заштити и презентацији природних добара и ресурса (вода, шума и др); • јачањем пословног повезивања пољопривреде са компаративним делатностима (туризам, угостељство и сл.), ради директног пласмана производа у туристичкој понуди и подстицања диверзификације руралне економије развојем допунских делатности (сеоског туризма, кућне радиности, трговине, малих и средњих погона и сл); • обезбеђењем компензација или компензационих програма (првенствено у туризму) за штете узроковане ограничењима режима заштите природних добара и ресурса; • доприносом локалној привреди, промовисањем и коришћењем локалних производа у туристичкој понуди; • задржавање младог и радно способног становништва обезбеђењем нових послова и допунских прихода у туризму и услугама, секундарним делатностима и активностима на заштити и одрживом 	<p>2025-2034.године</p>

Циљ	Активности	Динамика извршења
	<p>коришћењу природних и културних ресурса и добара;</p> <ul style="list-style-type: none"> • припрема планске документације за руралну инфраструктуру у резервату у циљу коришћења националних, локалних и ЕУ фондова (нпр. ИПАРД програм), као и подршка реализацији инфраструктурних пројеката. 	

14 Финансијска средства и материјалне претпоставке за извршавање поверених послова у управљању заштићеним подручјем и извори финансирања

На основу члана 69. Закона о заштити природе („Службени гласник РС” бр. 36/09 и 88/10, 91/10,14/16, 95/18-др. закон и 71/21), финансирање заштићеног подручја обезбеђује се из:

- 1) средстава буџета Републике Србије, аутономне покрајине, односно локалне самоуправе;
- 2) накнада за коришћење заштићеног подручја;
- 3) прихода остварених у обављању делатности и управљања заштићеним подручјем;
- 4) средстава обезбеђених за реализацију програма, планова и пројеката у области заштите природе;
- 5) донација, поклона и помоћи;
- 6) других извора у складу са законом.

Део буџетских средстава обезбеђује се из субвенција за заштићена природна добра од националног интереса, које се сваке године утврђују Законом о буџету Републике Србије и додељују управљачима заштићених подручја од националног интереса на основу посебне Уредбе Владе. Право на коришћење ових средстава имају сви управљачи заштићених подручја од националног интереса, односно национални паркови и заштићена подручја проглашена уредбом Владе, а на основу Програма управљања заштићеног подручја за текућу годину на које министарство даје сагласност у складу са законом. План и Програм управљања морају бити усаглашени, јер се Планом управљања који се односи на период од десет година, одређују начин спровођења заштите, коришћења и управљања заштићеним подручјем, смернице и приоритети за заштиту, а Програмом управљања се ти задаци остварују за сваку годину за коју је План донет.

Учешће субвенција у предрачунској вредности средстава потребних за реализацију програма управљања може износити до 80%, а додела врши се по захтеву за доделу средстава субвенција за заштићена природна добра које управљачи подносе на основу обавештења министарства надлежног за послове животне средине са којим закључују уговор о висини и начину коришћења односно намени тих средстава.

Политика расподеле средстава субвенција, у оквиру укупних средстава утврђених Законом о буџету, подразумева да Управљач заштићеног подручја у једној години може добити већа средства, а у другој мања, у зависности од значаја и приоритета субвенционисаних радова и активности, тако да та средства не морају имати континуирани раст у десетогодишњем периоду.

То значи да се лимити утврђени фискалном стратегијом на разделу Министарства надлежног за послове животне средине, у оквиру кога су и средства субвенција, не морају нужно односити на појединачне кориснике субвенција, већ та средства појединим управљачима могу бити значајно умањена а другим повећана, уколико се ради о завршетку започетих или започињању нових пројеката који су од општег интереса.

У складу са планираним активностима и задацима које треба да изврши Управљач у оквиру Плана управљања за период 2025. – 2034. године процењено је да су неопходна финансијска средства у износу од:

Период 2025 - 2034	Укупно	Буџет РС	Средства управљача	Донације
динара	749,070,000.00	325,090,000.00	405,580,000.00	18,400,000.00
%	100 %	43 %	54 %	3 %

Као проблем у планирању финансијског пословања истичемо чињеницу да је веома тешко предвидети динамику наплате накнада за коришћење заштићеног подручја од стране неких корисника чиме се угрожава реализација планираних активности и финансијско пословање управљача. Такође, прилив новчаних средстава од туризма и рибарства умногоме зависи од стања нивоа воде у увачким језерима и то је фактор на који Резерват Увац д.о.о. не може да утиче. Као трећи фактор истичемо учешће у међународним пројектима (немогуће је предвидети обим и динамику финансијске подршке а у већини случајева донатор потражује и значајно финансијско учешће од стране управљача).

Динамички план је сачињен тако да се направи континуирано финансирање радова без одређених великих колебања укупних трошкова по годинама. С обзиром да се План управљања ради за период од 10 година, као и да је тешко у овом тренутку предвидети трошкове у десетој години примене Плана управљања, за сваку годину дате су пројекције видова радова које треба урадити сходно планираним циљевима уз процену потребних финансијских средстава полазећи од садашњих јединичних трошкова.

Повећани трошкови у првој години примене односе се на обавезе које проистичу из Уредба о проглашењу Специјалног резервата природе „Увац“ као што су:

- Израда управљачких и планских документа
  - План управљања СРП „Увац“, годишњи програм управљања у складу са Планом управљања и извештај,
  - Програм управљања рибарским подручјем „Увац“, годишњи програм управљања рибарским подручјем и извештај,
  - Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби у СРП „Увац“;
  - План управљања посетиоцима у СРП „Увац“;

- Обележавање Специјалног резервата природе „Увац” (идентификација граница Специјалног резервата природе „Увац” у сарадњи са Републичким геодетским заводом и Заводом за заштиту природе Србије, на терену, дигиталној ортофото карти и катастарском плану, спољне границе и границе површина, односно локалитета са режимом заштите II и III степена)
- Израда софтверског решење о природним и створеним вредностима, непокретностима, активностима и другим подацима од значаја за управљање Специјалним резерватом природе „Увац”
- Формирање Савета корисника у циљу међусобне сарадње и обезбеђивања интереса локалног становништва и других корисника заштићеног подручја

Финансијски план обухвата следеће ставке:

- 1. ЗАШТИТА, ОДРЖАВАЊЕ, ПРАЋЕЊЕ СТАЊА И УНАПРЕЂЕЊЕ ПРИРОДНИХ И СТВОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ**
  - Бруто зараде чувара заштићеног подручја
  - Бруто зараде рибочувара
  - Бруто зараде стручног особља
  - Бруто зараде осталог особља запосленог код управљача и материјални трошкови њиховог рада (закуп пословног простора са свим "режијама", канцеларијски материјал, поштанске услуге, набавка и поправка рачунара, штампача...)
  - Бруто накнаде члановима скупштине
  - Канцеларијски и административни трошкови
  - Средства за опремање чуварске и стручне службе
  - Средства за обуку чуварске и стручне службе
  - Гориво (за обилазак терена, надзор, мониторинг, прихрану белоглавих супова, сакупљање и одвожење отпада, организовање туристичких посета...)
  - Набавка нових материјално – техничких средстава
  - Одржавање постојећих материјално – техничких средстава
  - Постављање и одржавање статусних табли и граничних ознака
  - Праћење стања
  - Одржавање подручја
- 2. ПРИОРИТЕТНИ ЗАДАЦИ НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКОГ И ОБРАЗОВНОГ РАДА**
- 3. ПЛАНИРАЊЕ, ИЗГРАДЊА И УРЕЂЕЊЕ ПОДРУЧЈА**
  - Уређење нових локалитета и изградња нових објеката
  - Одржавање постојећих локалитета и постојећих објеката
- 4. ПРОМОЦИЈА ВРЕДНОСТИ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА**
- 5. САРАДЊА**
- 6. ПОСЕБНИ ПОСЛОВИ И ЗАДАЦИ (планска и пројектна документација, финансијски планови и ревизије...)**